

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Σχολή Επιστημών της Αγωγής
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Επιστήμες της Αγωγής»
Κατεύθυνση: «Εκπαίδευση και Κοινωνία: Θεωρίες και Πρακτικές»

Σεξουαλική Αγωγή στην
Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση:
Συστηματική Ανασκόπηση & Σύγκριση
Ελλάδας - Σουηδίας

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Βασίλειος Κόνιαρης

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2022

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Επιβλέπουσα: Νικολάου Σουζάνα - Μαρία

Μέλη: Λιακοπούλου Μαρία

Πουρνάρη Μαρία

Ευχαριστίες

Η παρούσα έρευνα είναι η διπλωματική εργασία που εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών του «Επιστήμες της Αγωγής της Σχολής Επιστημών της Αγωγής. Η συγγραφή της αποτελεί το τελικό στάδιο μιας μακράς πορείας προς την απόκτηση του μεταπτυχιακού αυτού τίτλου, που ήταν ένα εκπαιδευτικό αλλά και συναρπαστικό ταξίδι, αλλά παράλληλα αρκετά απαιτητικό. Σίγουρα αυτό δεν θα ήταν εφικτό να ολοκληρωθεί χωρίς τη συνεχή υποστήριξη και βοήθεια ορισμένων πολύ σημαντικών ανθρώπων και με την ολοκλήρωση της εργασίας αυτής, θα ήθελα φυσικά να ευχαριστήσω βαθιά όλους όσους βοήθησαν κατά την διάρκεια της εκπόνηση της.

Πρώτον, και πιο συγκεκριμένα θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, κύρια Σουζάνα – Μαρία Νικολάου, που με εμπιστεύτηκε από την αρχή αναθέτοντάς μου το θέμα «Σεξουαλική Αγωγή στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Συστηματική Ανασκόπηση & Σύγκριση Ελλάδας – Σουηδίας», την επιστημονική της καθοδήγηση, τις συμβουλές της και το αμείωτο ενδιαφέρον που έδειξε από την αρχή μέχρι το τέλος της εργασίας.

Τέλος, ιδιαίτερες ευχαριστίες για την καθοριστική τους βοήθεια και στήριξη θα ήθελα να απευθύνω στην οικογένεια μου, αλλά και στο στενό μου οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον, που μου πρόσφεραν την απαραίτητη ηθική συμπαράσταση για την ολοκλήρωση της εργασίας μου.

Περίληψη

Η σεξουαλικότητα είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ύπαρξης των ανθρώπων και αφορά τη σωματική, συναισθηματική, πνευματική και διαπροσωπική εξέλιξη του κάθε ανθρώπου. Η σεξουαλική αγωγή έχει ως κύριο σκοπό της να εφοδιάσει τα παιδιά και τους νέους με τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και αξίες έτσι ώστε να κάνουν επιλογές ερωτικών και κοινωνικών σχέσεων με αμέριστη υπευθυνότητα στην σημερινή κοινωνία που μαστίζεται από κοινωνικά ταμπού και προβλήματα σεξουαλικότητας και σεξουαλικής φύσης. Η ολοκληρωμένη σεξουαλική εκπαίδευση είναι ένα από τα πιο σημαντικά εργαλεία έτσι ώστε να διασφαλιστεί ότι τα παιδιά και οι νέοι έχουν τις πληροφορίες που χρειάζονται για να κάνουν ασφαλείς, υγιείς και ενημερωμένες επιλογές. Επομένως, σκοπός αυτής της εργασίας είναι να διεξαχθεί μια συστηματική προσπάθεια ανάλυσης της σεξουαλικής εκπαίδευσης τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Ειδικότερα, στόχος της παρούσας συστηματικής ανασκόπησης είναι η διερεύνηση, η αποτίμηση και η ποιοτική έρευνα σχετικά με την εκπαιδευτική πολιτική για τη σεξουαλική αγωγή στα σχολεία, και δη στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς και η συγκριτική θεώρηση των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής στην Ελλάδα και στην Σκανδιναβία ειδικότερα, με έμφαση στις χώρες της Ελλάδας και της Σουηδίας. Συμπληρωματικά, θα γίνει μια πιο λεπτομερής διερεύνηση και κριτική αξιολόγηση με την μορφή μελέτης περίπτωσης και θα διερευνηθούν ενδελεχώς τα προγράμματα σπουδών σε διάφορες βαθμίδες των δύο αυτών χωρών, για να γίνει διερεύνηση των διαφορών μεταξύ της Ελλάδας και της Σουηδίας. Ουσιαστικά, ο στόχος είναι η σύγκριση αυτών των εκπαιδευτικών συστημάτων μεταξύ τους, καθώς, όπως είναι φυσικό, οι παράγοντες επιτυχίας της σεξουαλικής αγωγής όπως το περιεχόμενο των μαθημάτων και οι ηλικίες κατά τις οποίες εφαρμόζονται τα σχετικά προγράμματα διαφέρουν κατά πολύ σε διαφορετικές χώρες και ηπείρους. Τέλος, εντοπίζονται και παρουσιάζονται οι πιθανές ελλείψεις στην Ελληνική, αλλά και Σουηδική σε κάποιες περιπτώσεις, εκπαίδευση και προτείνονται τρόποι βελτίωσης.

Λέξεις Κλειδιά: Σεξουαλική Αγωγή, Σεξουαλική Εκπαίδευση, Συγκριτική Μελέτη, Σεξουαλική Εκπαίδευση Ελλάδας, Σεξουαλική Εκπαίδευση Σουηδίας, Αναλυτικά Εκπαιδευτικά Προγράμματα Σπουδών, Ελλάδα, Σουηδία, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Abstract

Sexuality is an integral part of human existence and concerns the physical, emotional, spiritual and interpersonal development of each person. Sex education has as its main purpose to equip children and young people with the necessary knowledge, skills and values so that they can make choices about love and social relationships with full responsibility in today's society plagued by social taboos and problems of sexuality and sexual nature. Comprehensive sex education is one of the most important tools for ensuring that children and young people have the information they need to make safe, healthy and informed choices. Therefore, the purpose of this paper is to conduct a systematic attempt to analyze sexuality education both in Greece and in Europe. In particular, the aim of this systematic review is to investigate, evaluate and qualitatively research about the educational policy for sexuality education in schools, and especially in primary education, as well as the comparative consideration of sexuality education programs in Greece and in Scandinavia in particular, with an emphasis on the countries of Greece and Sweden. In addition, a more detailed investigation and critical evaluation will be done in the form of a case study and the curricula at various levels of these two countries will be thoroughly investigated to investigate the differences between Greece and Sweden. Essentially, the aim is to compare these educational systems with each other, since, of course, the success factors of sexuality education such as the content of the lessons and the ages at which the relevant programs are implemented differ greatly in different countries and continents. Finally, possible shortcomings in Greek, and in some cases also Swedish, education are identified and presented and ways of improvement are suggested.

Keywords: Sex Education, Comparative Study, Sex Education Greece, Sex Education Sweden, Comprehensive Curricula, Greece, Sweden, Primary Education

Πίνακας Περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	I
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	II
ABSTRACT	III
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	1
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	2
2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	6
2.1. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ & ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ	6
2.2. ΣΚΟΠΟΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ & ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ	9
2.3. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ & ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	12
2.4. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	14
3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	18
4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΈΡΕΥΝΑΣ	25
4.1. ΒΑΣΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ	25
4.2. ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ ΜΕΛΕΤΗΣ & ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ.....	25
4.3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ & ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	27
5. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΣΟΥΗΔΙΑΣ	30
6. ΣΥΖΗΤΗΣΗ & ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	42
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	44

1. Εισαγωγή

Η σεξουαλικότητα είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ύπαρξης των ανθρώπων και περιλαμβάνει έννοιες όπως αυτές της σεξουαλικής πράξης, σεξουαλική ταυτότητα και ρόλος, σεξουαλικός προσανατολισμός, ερωτισμός και ερωτική ευχαρίστηση, ακόμα και αναπαραγωγή του ανθρώπινου είδους, ενώ αφορά τη σωματική, συναισθηματική, πνευματική και διαπροσωπική εξέλιξη του κάθε ανθρώπου. Φυσικά, και σύμφωνα με το World Health Organization (2006), η σεξουαλικότητα επηρεάζεται από πάρα πολλούς παράγοντες και την μεταξύ τους αλληλεπίδραση, όπως βιολογικοί, πολιτικοί, θρησκευτικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί, ψυχολογικοί, ιστορικοί, νομικοί, πνευματικοί και άλλοι. Ο όρος «σεξουαλικότητα» αναφέρεται γενικά στον εικονικό τομέα της ανθρώπινης προσωπικότητας και καλύπτει όλες τις πτυχές της ερωτικής πράξης και της ψυχολογίας του φύλου, της σεξουαλικής παρόρμησης και των διαφυλικών σχέσεων (Sharpe 2003). Τις τελευταίες δεκαετίες, η στάση απέναντι στη σεξουαλικότητα έχει αλλάξει αρκετά σημαντικά, τουλάχιστον σε χώρες της Ευρώπης αλλά και γενικότερα στον ανεπτυγμένο κόσμο. Για παράδειγμα, η αυξανόμενη μετανάστευση ατόμων με διαφορετικό πολιτιστικό και θρησκευτικό υπόβαθρο, η ταχεία εξάπλωση των «νέων μέσων», όπως το Διαδίκτυο και η τεχνολογία κινητών τηλεφώνων, και τα προβλήματα που συνδέονται με τα ΣΜΝ (Σεξουαλικά Μεταδιδόμενα Νοσήματα) και τον HIV καθιστούν ολοένα και πιο επιτακτική την έγκαιρη, σύγχρονη και ολοκληρωμένη σεξουαλική εκπαίδευση στα σχολεία, από την σχολική κιόλας ηλικία. Ουσιαστικά, καθώς η ανθρώπινη σεξουαλικότητα είναι ένα πολύπλοκο μέρος της ζωής και θεωρείται ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, υπάρχει και η αυξημένη ανάγκη για επαρκή και ολοκληρωμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, ειδικά για εφήβους και νεαρούς ενήλικες (Matziou και συν., 2009). Επομένως, τα σχολεία οφείλουν να παρέχουν γνώσεις και πληροφορίες που θα βοηθήσουν στην προστασία των παιδιών και των νέων, θα τους υποστηρίξουν στην ανάπτυξή τους και θα διασφαλίσουν το σεβασμό και την εκτίμηση της σεξουαλικής πράξης και της σεξουαλικότητας, ενώ παράλληλα θα σέβονται την ποικιλομορφία των απόψεων και την αντιμετώπιση προκλήσεων στη σημερινή κοινωνία.

Η εφηβεία είναι μια περίοδος που χαρακτηρίζεται από σημαντικές αλλαγές στη σωματική, ψυχολογική και κοινωνική ανάπτυξη του ατόμου, συμπεριλαμβανομένης της ωρίμανσης του αναπαραγωγικού συστήματος, της εμφάνισης των δευτερευόντων

χαρακτηριστικών του φύλου και της εμφάνισης της σεξουαλικής ορμής. Οι προ-έφηβοι και οι έφηβοι πρέπει να ανακαλύψουν το σώμα τους, να μάθουν για την σεξουαλική πράξη και να αναπτύξουν ένα σύστημα αξιών και ηθών για τη σεξουαλική τους συμπεριφορά (Berger, 2001). Η σεξουαλική αγωγή έχει ως κύριο σκοπό της να εφοδιάσει τα παιδιά και τους νέους με τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και αξίες έτσι ώστε να κάνουν επιλογές ερωτικών και κοινωνικών σχέσεων με αμέριστη υπευθυνότητα στην σημερινή κοινωνία που μαστίζεται από διάφορα ΣΜΝ, τον ιό HIV και το AIDS, αλλά και από διάφορες μορφές εκμετάλλευσης των ερωτικών και κοινωνικών σχέσεων, όπως είναι η απειλή αλλά και τέλεση δημοσίευσης ερωτικών προσωπικών στιγμών από τον έναν από τους δύο συντρόφους, η σεξουαλική κακοποίηση και πολλά άλλα παρόμοια φαινόμενα. Σύμφωνα με την Μπρουσκέλη (2017), ουσιαστικά τέτοια σεξουαλικής αγωγής προγράμματα έχουν προσθετικές ιδιότητες και στόχους, για παράδειγμα ενίσχυση και ανάπτυξη των γνώσεων και κατανόησης εννοιών, την επεξήγηση και λεπτομερή ανάλυση συναισθημάτων, αξιών και στάσεων, την στήριξη και ενίσχυση ικανοτήτων, αλλά και την διάδοση και σταθεροποίηση μειωμένης επικινδυνότητας συμπεριφορών, με βασικό πυρήνα της εκπαίδευσης να είναι η προετοιμασία των παιδιών σε οποιαδήποτε ηλικία για την ανάληψη της ενήλικης ζωής μαζί με τον ρόλο και την ευθύνη που την ακολουθεί. Ακόμα, αντιμέτωπο με τις προκλήσεις που θέτει η σημερινή κοινωνία, το σχολείο είναι ένα εργαλείο για τη συνάντηση παιδιών από διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια και μια αποτελεσματική ευκαιρία για την παροχή εκπαίδευσης σε θέματα σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας. Εξάλλου, σε ορισμένες χώρες η πρώτη σεξουαλική τους εμπειρία πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια των ετών που φοιτούν ακόμη στο σχολείο. Έτσι, το σχολικό πλαίσιο αποτελεί μια τέλεια ευκαιρία για την παροχή εκπαίδευσης σε θέματα σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας. Ωστόσο, η UNESCO έρχεται να αναδείξει το πρόβλημα του ότι ελάχιστα κράτη έχουν τις κατάλληλες παροχές μέσω και πληροφοριών για την νεολαία ως προς να τους προετοιμάσουν κατάλληλα για μια ενεργή και υπεύθυνη σεξουαλική ζωή, αφήνοντάς τους έτσι εκτεθειμένους στον εξαναγκασμό, την κακοποίηση, την εκμετάλλευση, την ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη και τα ΣΜΝ.

Η ολοκληρωμένη σεξουαλική εκπαίδευση είναι ένα από τα πιο σημαντικά εργαλεία έτσι ώστε να διασφαλιστεί ότι τα παιδιά και οι νέοι έχουν τις πληροφορίες που χρειάζονται για να κάνουν ασφαλείς, υγιείς και ενημερωμένες επιλογές (Parker και συν., 2009). Αυτό απαιτεί να ληφθούν υπόψη οι διάφορες αλληλένδετες δυναμικές που επηρεάζουν τις

σεξουαλικές επιλογές και τις προκύπτουσες συναισθηματικές, ψυχικές, σωματικές και κοινωνικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη κάθε ατόμου (National Guidelines Task Force, 2004). Η International Planned Parenthood Federation (IPPF), η μεγαλύτερη μη κυβερνητική οργάνωση που δραστηριοποιείται στον τομέα της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας, έχει θέσει κάποια ελάχιστα πρότυπα για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, με βάση μια προσέγγιση που συνδέει την ασφαλή σεξουαλική πράξη με τη θετική ανάπτυξη, την ενδυνάμωση και τις επιλογές. Την σεξουαλική έκφραση και εκπλήρωση, που αντιπροσωπεύει μια στροφή από την παραδοσιακή προσέγγιση που εστιάζει αποκλειστικά στις αναπαραγωγικές πτυχές της σεξουαλικότητας των εφήβων και που συνδέει την σεξουαλική πράξη με την ανάληψη κινδύνου και την πρόληψη της εγκυμοσύνης και των σεξουαλικών λοιμώξεων. Σύμφωνα με την άποψη της IPPF και την ερμηνεία της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση πρέπει να βοηθά τους νέους να αποκτούν ακριβείς πληροφορίες για τη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία και δικαιώματα και να καταρρίψει μύθους· να αναπτύξουν δεξιότητες ζωής, όπως κριτική σκέψη, διαπραγμάτευση και δεξιότητες αυτο-ανάπτυξης· και να καλλιεργήσει θετικές στάσεις και αξίες (IPPF 2006, IPPF Ευρωπαϊκό Δίκτυο 2006).

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα προαναφερθέντα, ο κύριος σκοπός αυτής της εργασίας είναι να διεξαχθεί μια συστηματική προσπάθεια ανάλυσης της σεξουαλικής εκπαίδευσης τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Ειδικότερα, στόχος της παρούσας συστηματικής ανασκόπησης είναι η διερεύνηση, η αποτίμηση και η ποιοτική έρευνα σχετικά με την εκπαιδευτική πολιτική για τη σεξουαλική αγωγή στα σχολεία, και δη στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς και η συγκριτική θεώρηση των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής στην Ελλάδα και στην Σκανδιναβία ειδικότερα, με έμφαση στις χώρες της Ελλάδας και της Σουηδίας. Συμπληρωματικά, θα γίνει μια πιο λεπτομερής διερεύνηση και κριτική αξιολόγηση με την μορφή μελέτης περίπτωσης και θα διερευνηθούν ενδελεχώς τα προγράμματα σπουδών σε διάφορες βαθμίδες των δύο αυτών χωρών, για να γίνει διερεύνηση των διαφορών μεταξύ της Ελλάδας και της Σουηδίας. Ουσιαστικά, ο στόχος είναι η σύγκριση αυτών των εκπαιδευτικών συστημάτων μεταξύ τους, καθώς, όπως είναι φυσικό, οι παράγοντες επιτυχίας της σεξουαλικής αγωγής όπως το περιεχόμενο των μαθημάτων και οι ηλικίες κατά τις οποίες εφαρμόζονται τα σχετικά προγράμματα διαφέρουν κατά πολύ σε διαφορετικές χώρες και ηπείρους. Τέλος, εντοπίζονται και

παρουσιάζονται οι πιθανές ελλείψεις στην Ελληνική, αλλά και Σουηδική σε κάποιες περιπτώσεις, εκπαίδευση και προτείνονται τρόποι βελτίωσης.

Η υπόλοιπη διατριβή διαρθρώνεται ως εξής: η επόμενη ενότητα αναλύει το θεωρητικό υπόβαθρο της μελέτης, παρουσιάζοντας λεπτομερώς τους ορισμούς και τις παραμέτρους της σεξουαλικής αγωγής και διαπαιδαγώγησης, το περιεχόμενο, η διαφοροποίηση, αλλά και μια σύντομη ιστορική αναδρομή, όπως και λόγους για τους οποίους επιχειρείται η συγκεκριμένη προσπάθεια, όπως και η αναγκαιότητα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο σχολείο. Στην τρίτη ενότητα, αναθεωρείται η υπάρχουσα βιβλιογραφία, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε Ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, σχετικά με την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών στα σχολεία και δη στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στην ενότητα 4, περιγράφεται η καθορισμένη μεθοδολογία έρευνας και η αναγκαιότητά της, ενώ στην ενότητα 5 παρουσιάζεται η μελέτη περίπτωσης Ελλάδας και Σουηδίας. Τέλος, η τελευταία ενότητα αποτελείται από τα συμπεράσματα, τις μελλοντικές προτάσεις, τους περιορισμούς της έρευνας και τις τελευταίες παρατηρήσεις.

2. Θεωρητικό Υπόβαθρο

Προκειμένου να μπορέσουν να εξεταστούν σε βάθος όλες τις προηγούμενες μελέτες σχετικά με την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών στα σχολεία και δη στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, και στη συνέχεια να παρουσιαστεί η ανάλυση της παρούσας εργασίας σε αυτό και η συγκριτική μελέτη Ελλάδας – Σουηδίας, θα πρέπει πρώτα να γίνει μια σύντομη εξέταση σημαντικών ορισμών, εννοιών και ιστορικών αναδρομών, σχετικά με την σεξουαλική αγωγή και διαπαιδαγώγηση, το περιεχόμενο, τη διαφοροποίηση, αλλά και την αναγκαιότητα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο σχολείο. Η παρουσίαση αυτών παίζει καταλυτικό ρόλο στο να γίνει μια βαθύτερη κατανόηση του πλαισίου και των εννοιών που απασχολούν την παρούσα διπλωματική εργασία και να προχωρήσει ουσιαστικότερα η μελέτη.

2.1. Σεξουαλική Αγωγή & Διαπαιδαγώγηση

Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι η καθοδήγηση, εκπαίδευση για θέματα που σχετίζονται με την ανθρώπινη σεξουαλικότητα, συμπεριλαμβανομένων των συναισθηματικών σχέσεων και ευθυνών, της ανθρώπινης σεξουαλικής ανατομίας, της σεξουαλικής δραστηριότητας, της σεξουαλικής αναπαραγωγής, της ηλικίας συναίνεσης, της αναπαραγωγικής υγείας, των αναπαραγωγικών δικαιωμάτων, της σεξουαλικής υγείας, του ασφαλούς σεξ και του ελέγχου των γεννήσεων (Locker, 2001). Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση διαφέρει από τον όρο σεξουαλική αγωγή. Η λέξη αγωγή προέρχεται από το ρήμα άγω και υποδηλώνει την κίνηση, την πορεία του ανθρώπου από την έλλειψη συνείδησης σε μια καθοριστική ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του (Ανδριώτης, 1997). Η λέξη διαπαιδαγώγηση σημαίνει δημιουργία σχέσης και επικοινωνίας, όπου κυριαρχούν ο αλληλοσεβασμός και η αμοιβαία εμπιστοσύνη. Ουσιαστικά, με την χρήση της λέξης αγωγή, γίνεται ευρύτερη αναφορά ως προς τις εκπαιδευτικές διαδικασίες και τις πρακτικές μάθησης και διδασκαλίας, τις οποίες συγκεκριμένα στο κομμάτι της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης κατευθύνονται προς την σεξουαλικότητα, με στόχο την εξερεύνηση απόψεων, συμπεριφορών, βιολογικών και συναισθηματικών αλλαγών, κοινωνικών επιρροών, και οτιδήποτε άλλο συμβάλει στη δημιουργία της ανθρώπινης προσωπικότητας (Δετοράκης, 2007).

Ο Hill (2016) χρησιμοποιεί τον όρο «σεξουαλική διαπαιδαγώγηση» για να προσδιορίσει την υψηλής ποιότητας διδασκαλία και εκμάθηση για μια ευρεία ποικιλία θεμάτων που σχετίζονται με την πράξη και τη σεξουαλικότητα. Πιο συγκεκριμένα με τη διαπαιδαγώγηση αυτήν διερευνώνται αξίες και πεποιθήσεις σχετικά με αυτά τα θέματα και γίνεται προσπάθεια βοήθειας των ανθρώπων να αποκτήσουν τις δεξιότητες που χρειάζονται για να πλοηγηθούν στις σχέσεις με τον εαυτό τους, τους συντρόφους και την κοινότητα, καθώς και να διαχειριστούν τη σεξουαλική τους υγεία. Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση μπορεί να πραγματοποιηθεί σε σχολεία, στο σπίτι, σε κοινοτικά περιβάλλοντα ή στο διαδίκτυο. Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση βοηθά τους ανθρώπους να αποκτήσουν τις πληροφορίες και τις δεξιότητες που χρειάζονται για να λάβουν οι ίδιοι τις καλύτερες αποφάσεις σχετικά με το σεξ και τις σχέσεις (Hill, 2016). Επιπλέον, σύμφωνα με τον Kirby (2007), η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση περιλαμβάνει εκπαίδευση σχετικά με όλες τις πτυχές της σεξουαλικότητας, συμπεριλαμβανομένων των πληροφοριών σχετικά με τον οικογενειακό προγραμματισμό, την αναπαραγωγή (γονιμοποίηση, σύλληψη και ανάπτυξη του εμβρύου μέχρι τον τοκετό), καθώς και πληροφορίες για όλες τις πτυχές της σεξουαλικότητας κάποιου, συμπεριλαμβανομένων: εικόνα σώματος, σεξουαλικό προσανατολισμό, σεξουαλική ευχαρίστηση, αξίες, λήψη αποφάσεων, επικοινωνία, ραντεβού, σχέσεις, σεξουαλικά μεταδιδόμενες λοιμώξεις (ΣΜΝ), πώς να αποφεύγονται, αλλά και σχετικά με μεθόδους ελέγχου των γεννήσεων. Διάφορες πτυχές της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης θεωρούνται κατάλληλες στο σχολείο ανάλογα με την ηλικία των μαθητών ή με το τι μπορούν να κατανοήσουν τα παιδιά σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή (Kirby, 2007). Για τους Rubin και Kindendall η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση δεν είναι απλώς τα θέματα αναπαραγωγής και διδασκαλίας τους, πώς συλλαμβάνονται και πώς γεννιούνται τα μωρά. Έχει πολύ πλουσιότερο πεδίο εφαρμογής και στόχο να βοηθήσει τα παιδιά να ενσωματώσουν την πράξη πιο ουσιαστικά στην παρούσα και τη μελλοντική τους ζωή και να τους παρέχει κάποια βασική κατανόηση σχεδόν κάθε πτυχής της σεξουαλικής πράξης μέχρι να φτάσουν στην πλήρη ωριμότητα (Hill, 2016).

Σε πολλούς πολιτισμούς, και ειδικά πριν από μερικά χρόνια, η συζήτηση όλων των σεξουαλικών θεμάτων θεωρείτο παραδοσιακά ταμπού και οι έφηβοι δεν λάμβαναν καμία πληροφορία για σεξουαλικά θέματα. Αυτή η νοοτροπία μεταφέρθηκε παραδοσιακά από τους γονείς στα παιδιά, και συχνά αυτό συνέβαινε ακόμα και μέχρι πριν το γάμο τους (Tupper, 2013). Όμως, τις τελευταίες δεκαετίες, η στάση απέναντι στη σεξουαλικότητα

έχει αλλάξει αρκετά σημαντικά, τουλάχιστον σε χώρες της Ευρώπης αλλά και γενικότερα στον ανεπτυγμένο κόσμο. Η ιδέα ότι τα σχολεία και το κράτος έχουν ευθύνη να διδάξουν τους νέους σχετικά με την σεξουαλικότητα, είναι σχετικά μια σύγχρονη τακτική. Η τοποθέτηση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο σχολικό πρόγραμμα σπουδών στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Δυτική Ευρώπη δεν είναι, ωστόσο, απλώς μια ιστορία σύγχρονου διαφωτισμού που διαπερνά μια κληρονομιά καταστολής και άγνοιας. Αντίθετα, τα κινήματα για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση μπορούν να γίνουν κατανοητά από πολλές συναφείς οπτικές γωνίες:

1. ως μέρος ευρύτερων αγώνων στη σύγχρονη εποχή για το ποιος καθορίζει τη σεξουαλική ηθική της επόμενης γενιάς,
2. ως μέρος της επίμονης τάσης να βλέπει κανείς την εφηβική σεξουαλικότητα, ως μοναδικά επικίνδυνη, και
3. ως μέρος της ευρύτερης ιστορικής τάσης για όλο και περισσότερες σφαίρες της προσωπικής ζωής να τίθενται υπό ορθολογικό έλεγχο. Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση διαμορφωνόταν πάντα από το ιστορικό της πλαίσιο» (De Matos et al., 2014, p. 1353).

Η πρώτη αναφορά για τη σεξουαλική εκπαίδευση ωστόσο επισημαίνεται στο εκπαιδευτικό σύστημα της Αμερικής όπου από το 1912, η Εθνική Εκπαιδευτική Ένωση ζήτησε προγράμματα κατάρτισης εκπαιδευτικών στη σεξουαλική εκπαίδευση. Το έτος 1940 η Υπηρεσία Δημόσιας Υγείας των ΗΠΑ υποστήριξε σθεναρά τη σεξουαλική εκπαίδευση στα σχολεία, χαρακτηρίζοντάς την ως «επείγουσα ανάγκη». Το έτος 1953 η American School Health Association ξεκίνησε ένα πανεθνικό πρόγραμμα στην εκπαίδευση της οικογενειακής ζωής. Δύο χρόνια αργότερα, ο Αμερικανικός Ιατρικός Σύλλογος, σε συνεργασία με το NEA, δημοσίευσε πέντε φυλλάδια που συνήθως αναφέρονται ως «η σειρά σεξουαλικής εκπαίδευσης» για τα σχολεία (Golub, Gamarel και Lelutiu-Weinberger, 2017). Παρ' όλη την προσπάθεια, από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1980 ξεκίνησε ένα κίνημα αντιπολίτευσης στην Αμερική με τη μορφή επιθέσεων με στόχο τον αποκλεισμό κάθε μορφής σεξ στο σχολείο (O'Sullivan, Sandra και Koumari, 2019). Ωστόσο, οι προσπάθειες αυτές για τον περιορισμό του σεξ είχαν περιορισμένη επιτυχία. Τα προγράμματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα δημόσια σχολεία πολλαπλασιάστηκαν μετά το έτος 1980 σε μεγάλο βαθμό λόγω των πρόσφατα αναδυόμενων στοιχείων ότι τέτοια προγράμματα δεν

προωθούσαν το σεξ, αλλά στην πραγματικότητα βοήθησαν στην καθυστέρηση της σεξουαλικής δραστηριότητας και στη μείωση των ποσοστών εγκυμοσύνης εφήβων (Gavin, Catalano και Markham, 2010).

Μέχρι το έτος 1983 η σεξουαλική εκπαίδευση διδάσκονταν στο πλαίσιο πιο ολοκληρωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων οικογενειακής ζωής ή μαθημάτων ανθρώπινης ανάπτυξης. Μια τέτοια προσέγγιση τόνιζε όχι μόνο την αναπαραγωγή, αλλά και τη σημασία της αυτοεκτίμησης, της υπευθυνότητας και της λήψης αποφάσεων. Τα νέα μαθήματα κάλυπταν όχι μόνο την αντισύλληψη, αλλά και θέματα όπως τα οικογενειακά, οικονομικά και οι γονικές δεξιότητες. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, η επιδημία του AIDS άλλαξε αμετάκλητα τη σεξουαλική εκπαίδευση. Το 1986, ο Γενικός Χειρουργός των ΗΠΑ C. Everett Koop εξέδωσε μια έκθεση που ζητούσε ολοκληρωμένη εκπαίδευση για το AIDS και τη σεξουαλική εκπαίδευση στα δημόσια σχολεία, ξεκινώντας ήδη από την τρίτη τάξη (O'Sullivan, Sandra και Koumari, 2019). Γενικά, το να βασίζεται η εκπαίδευση αποκλειστικά στην τάξη δεν είναι σαφώς επαρκές, καθώς οι εκπαιδευτικοί δεν είναι δυνατόν να είναι παρόντες στις τάξεις 24 ώρες την ημέρα, ωστόσο, τα αποτελέσματα ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος στην Ευρώπη δείχνουν ότι το σχολείο αποτελεί κατάλληλο πλαίσιο για την εκπαίδευση σχετικά με τη σεξουαλικότητα (Μπρουσκέλη, 2017). Πράγματι, μια έκθεση που επισημάνθηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2013) συνιστά στα κράτη μέλη να καταστήσουν τη σεξουαλική αγωγή υποχρεωτικό μάθημα σε όλο τον πληθυσμό της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, εξασφαλίζοντας επαρκή χρόνο σε ένα τέτοιο μάθημα στο πρόγραμμα σπουδών. Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στο σχολείο θα αναλυθεί λεπτομερώς σε παρακάτω κεφάλαιο.

2.2. Σκοπός Σεξουαλικής Αγωγής & Αναγκαιότητα

Ο στόχος της εκπαίδευσης για τη σεξουαλικότητα και τις σχέσεις είναι η προαγωγή της σεξουαλικής υγείας. Η σεξουαλική υγεία περιλαμβάνει τις σωματικές, συναισθηματικές και κοινωνικές διαστάσεις της σεξουαλικότητας με τρόπο που επηρεάζει θετικά τη συνολική υγεία και ευημερία του ατόμου (Γερούκη, 2007). Τα παιδιά, δεν μεγαλώνουν σ' ένα κενό περιβάλλον και καθώς ο κόσμος και η καθημερινότητα αλλάζει συνεχώς, οδηγεί και στο ότι και τα ζητήματα σεξουαλικότητας προσεγγίζονται από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Οι συνέπειες αυτού του φαινομένου επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τη σεξουαλική ανάπτυξη του παιδιού. Οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί είναι οι κύριοι

υπεύθυνοι για την ανατροφή των παιδιών, οπότε το γεγονός ότι αγνοούν τη σημασία της σεξουαλικής αγωγής φέρνει δυσάρεστα αποτελέσματα στην ανάπτυξη των νέων. Η εκπαίδευση για τη σεξουαλικότητα και τις σχέσεις με βάση το σχολείο στοχεύει στην ενθάρρυνση της ανάπτυξης στάσεων, πεποιθήσεων, αξιών και δεξιοτήτων που επηρεάζουν θετικά την ευημερία και τη σεξουαλική υγεία των μαθητών. «Η εκπαίδευση για τη σεξουαλικότητα και τις σχέσεις προάγει την αυτοεκτίμηση και τη συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών και τους βοηθά να σχηματίσουν και να διατηρήσουν ικανοποιητικές σχέσεις» (Blake, 2002, σ. 6).

Στην τάξη ή σε εκπαιδευτικά προγράμματα μέσω υπολογιστή, τα προγράμματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης που έχουν σχεδιαστεί στο σχολικό πλαίσιο καθιστούν τους μαθητές πιο ενημερωμένους σχετικά με τα σεξουαλικά θέματα. Εκτός αυτού, οι δραστηριότητες αυτές τους παρέχουν γνώσεις στον τομέα αυτό. Προωθούν επίσης την ανοχή και τον σεβασμό προς τη σεξουαλική ποικιλομορφία καθώς και την καταπολέμηση των διακρίσεων. Τα παιδιά αναφέρουν θετικά αποτελέσματα από τη χρήση αυτών των παρεμβάσεων, ενώ παράλληλα προστατεύονται από δυνητικά καταστάσεις που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο τόσο την υγεία όσο και την ασφάλειά τους (Γερούκη, 2011; Επίτροπος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, 2017; WHO Regional Office for Europe, 2010). Έτσι, ενώ η έλλειψη σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης μπορεί να μη δημιουργεί άμεσο πολιτικό κίνδυνο, οι επιπτώσεις της είναι εξαιρετικά σοβαρές ιατρικοκοινωνικής φύσης, όπως για παράδειγμα οι πιο συχνές μεταξύ των εφήβων είναι ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες, εκτρώσεις, σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα (ΣΜΝ), σεξουαλική κακοποίηση, παιδιά εκτός γάμου και διαζύγια (Κιντής, 2008; Μελιτζάνη, 2008). Αυτό είναι εύκολα επιβεβαιώσιμο μέσα από παραδείγματα χωρών όπου δεν υπάρχει ολοκληρωμένη εκπαιδευτική πολιτική στον τομέα αυτό, όπως οι ΗΠΑ και η Ελλάδα, επειδή σε πολλές περιπτώσεις, τα ποσοστά εφηβικής εγκυμοσύνης, έκτρωσης και HIV είναι πολύ υψηλότερα από ό,τι στις Κάτω Χώρες, τη Γαλλία, τη Γερμανία και τις σκανδιναβικές χώρες, καθώς σε αυτές τις περιοχές, η σεξουαλική αγωγή διδάσκεται στο σχολείο (Γερούκη, 2006; Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου, 2006).

Τα τελευταία χρόνια, διεθνείς φορείς, όπως το Ταμείο Πληθυσμού των Ηνωμένων Εθνών (UNFPA) και ο Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO), καθώς και πολλοί ερευνητές και επαγγελματίες, έχουν επαναλάβει, ως μέρος της προώθησης της ολοκληρωμένης σεξουαλικής εκπαίδευσης

(CSE), την έκκληση να δοθεί έμφαση στο κοινωνικό πλαίσιο —ιδιαίτερα το φύλο και τα δικαιώματα— στα προγράμματα. Για παράδειγμα, για να διευκρινιστούν όλα τα στοιχεία που αποτελούν την ολοκληρωμένη σεξουαλική εκπαίδευση, το UNFPA (2014) διευκρινίζει τα ακόλουθα στις επιχειρησιακές οδηγίες του ως προς αυτό (United Nations Population Fund, 2014.):

1. μια βάση στις αξίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα όλων των ατόμων ως βασικό συστατικό, όχι ως πρόσθετο·
2. διεξοδικές και επιστημονικά ακριβείς πληροφορίες σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, τους κανόνες φύλου και τη δύναμη στις σχέσεις, (συμπεριλαμβανομένης της συναίνεσης και της λήψης αποφάσεων, του σεξουαλικού εξαναγκασμού, της βίας με βάση τον οικείο σύντροφο και του φύλου και τη σεξουαλική πολυμορφία)· το σώμα, την εφηβεία και την αναπαραγωγή· σχέσεις, επικοινωνία και λήψη αποφάσεων· και σεξουαλική υγεία (συμπεριλαμβανομένων των ΣΜΝ/HIV και του AIDS, ακούσιας εγκυμοσύνης, προφυλακτικών και αντισύλληψης και πώς να αποκτήσετε πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και σε άλλες υπηρεσίες υποστήριξης)·
3. εστίαση στο φύλο (κανόνες και ισότητα των φύλων) ως αυτόνομο θέμα και επίσης εμποτισμένο σε άλλα θέματα της ΧΑΚ. Επιπλέον, τέτοιο περιεχόμενο για το φύλο συνδυάζεται με τις προσπάθειες να παραμείνουν τα κορίτσια στο σχολείο και να προωθηθεί ένα ισότιμο μαθησιακό περιβάλλον·
4. ένα ασφαλές και υγιές περιβάλλον μάθησης·,
5. αποτελεσματικές διδακτικές προσεγγίσεις που είναι συμμετοχικές, βοηθούν τους μαθητές να εξατομικεύουν τις πληροφορίες και ενισχύουν τις δεξιότητές τους στην επικοινωνία και τη λήψη αποφάσεων και στην κριτική σκέψη·
6. υπεράσπιση της νεολαίας και συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό προγραμμάτων, αλλά και στην ενδυνάμωση των μαθητών πέρα από το πρόγραμμα σπουδών, ως παράγοντες στη ζωή τους και ηγέτες στις κοινότητές τους· και
7. πολιτιστική καταλληλότητα, προσαρμοσμένη όπως απαιτείται για διακριτούς υποπληθυσμούς.

2.3. Σεξουαλική Αγωγή & Οικογένεια

Η οικογένεια αποτελεί την πρώτη πηγή μάθησης για τα παιδιά σε πολλούς τομείς, ένας από τους οποίους είναι και η σεξουαλική εκπαίδευση. Μέσα από την οικογένεια μπορεί να επηρεαστεί η σεξουαλική επίγνωση των παιδιών και ο ρόλους τους ως φύλο, αρσενικό ή θηλυκό (Ganji et al., 2017). Έτσι, χωρίς αμφιβολία, οι γονείς παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών, επειδή αυτοί είναι που δίνουν το παράδειγμα τόσο μέσα από τον υγιή διάλογο με τα παιδιά, αλλά και φυσικά και μέσα από την ίδια τους την σχέση σας ζευγάρι και την συμπεριφορά τους απέναντι στον σύντροφο τους. Στην βασική ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Ψυχικής και Σεξουαλικής Υγείας (2015) του Δρ Θάνου Ασκητή τα παιδιά «αφουγκράζονται και ζουν το οικογενειακό περιβάλλον και ως δέκτες συμπεριφορών και έμμεσων, πολλές φορές και άμεσων, μηνυμάτων «διδάσκονται» για τις ανθρώπινες σχέσεις, τα αισθήματα και τις δράσεις και συμπεριφορές που εξελίσσονται μεταξύ ανδρών και γυναικών», ενώ θεωρείται απαραίτητο στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση από την οικογένεια να υπάρχει μια απόλυτα ειλικρινής επικοινωνία των γονέων με τα παιδιά χωρίς περιστροφές και ωραιοποιήσεις της πραγματικότητας. Μέσω του διαλόγου, το παιδί αισθάνεται ασφάλεια και αυτοπεποίθηση να μιλήσει για τις ανάγκες και τις επιθυμίες του, αλλά και να εκφράσει τις ερωτήσεις, τις ανησυχίες και τις προβληματισμούς του. Ο ρόλος των γονέων είναι συμβουλευτικός, χωρίς να κάνουν επικριτικές δηλώσεις σχετικά με τα αιτήματα, τις σκέψεις και τις ερωτήσεις των παιδιών. Οι προτιμήσεις και οι επιθυμίες αντικατοπτρίζονται από τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς μέσω της χρήσης γλώσσας και ιδεών που είναι κατάλληλες για το σχολικό και οικογενειακό πλαίσιο.

Η σεξουαλική ανάπτυξη του παιδιού όπως αναφέρεται από τον Santrock, (2020), τονίζει ότι παιδιά ηλικίας 3 έως 7 ετών βρίσκονται στην φάση που αρχίζουν να καταλαβαίνουν τη διαφορετικότητα του φύλου, να δείχνουν το ενδιαφέρον τους και να παίζουν με το δικό τους γεννητικό όργανο. Τα παιδιά μαθαίνουν να σκέφτονται και να αισθάνονται τη σεξουαλικότητα δημιουργώντας στάσεις και συμπεριφορές (Erhamwilda et al., 2017). Ως εκ τούτου, τα παιδιά μπορούν να διδαχθούν για κάτι απλό, συμπεριλαμβανομένων των σεξουαλικών προβλημάτων. Είναι σημαντικό να δίνεται στους νέους η ευκαιρία να συζητήσουν σεξουαλικά θέματα με τους γονείς τους (Brouskeli και Sapountzis, 2017). Όμως, η κατανόηση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης συχνά παρεξηγείται ως κάτι κακό από την κοινωνία, πράγμα που κάνει τα παιδιά να διστάζουν να πουν στους γονείς

τους για τη σεξουαλικότητα τους ή τυχόν απορίες που έχουν. Οι γονείς έχουν μεγάλο ρόλο στην παροχή πληροφοριών σχετικά με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών (Martin και Torres, 2014), ξεκινώντας με ένα απλό πράγμα, όπως η κατανόηση του φύλου. Επιπλέον, οι γονείς μπορούν να εξηγήσουν τους κοινωνικούς κανόνες, όπως για παράδειγμα, κανόνες σχετικά με πράγματα που μπορούν και δεν μπορούν να αγγίζονται με άτομα που έχουν διαφορετικά φύλο (Rakhmawati et al., 2017). Όμως, πολλές φορές ακόμα αν και οι γονείς θέλουν να μιλήσουν στα παιδιά τους για θέματα που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα, νιώθουν αβεβαιότητα, άβολα και άγχος γι' αυτό. Δεν έχουν ούτε τις δεξιότητες ούτε τις γνώσεις για να το κάνουν σωστά. (Turnbull, van Wersch και van Schaik 2008). Από την άλλη, ορισμένοι πολέμιοι της σεξουαλικής αγωγής υποστηρίζουν ότι η οικογένεια πρέπει να είναι ο θεσμός που παρέχει στους νέους πληροφορίες σεξουαλικότητας (Parker et al., 2009).

Καθημερινά, παράγοντες που ενθαρρύνουν τον διάλογο για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση αποτελούν προφανώς όλα εκείνα τα κίνητρα, όπως τυχαία ερεθίσματα, που οδηγούν σε μια ευκαιρία για συζήτηση στην οικογένεια. Αυτά τα ερεθίσματα είναι ιδιαίτερα σημαντικά γιατί ενεργοποιούν τη δυνατότητα ολοκλήρωσης της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο σπίτι εντός του πολυάσχολου προγράμματος της οικογένειας, ενώ καθίσταται επιτακτικό να καταρριφθεί η πεποίθηση ότι είναι ταμπού η συζήτηση γύρω από την σεξουαλικότητα και τα συνεπακόλουθα ζητήματα υγείας της που μπορεί να προκύψουν. Στην πραγματικότητα, η ανοιχτή επικοινωνία και η προοδευτική παρουσίαση θεμάτων σεξουαλικής αγωγής ανάλογα με την ανάπτυξη του παιδιού μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερη επικοινωνία μεταξύ γονέα και παιδιού (Walker, 2001). Σίγουρα όμως, η συζήτηση γύρω από την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, αποτελεί ένα γεγονός που μπορεί να φέρει σε αμηχανία τους γονείς, ενώ παράλληλα αισθάνονται ότι δεν ξέρουν με ποιον τρόπο να μιλήσουν για την σεξουαλικότητα στα παιδιά τους με αποτέλεσμα να νιώθουν αμηχανία και άγχος. Σύμφωνα με τον Walker (2001), η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση δεν θεωρούνταν παλαιότερα κομμάτι του ρόλου των γονέων και της οικογένειας και σίγουρα αυτό είναι ένας από τους βασικούς λόγους που αυτοί αισθάνονται αβεβαιότητα ως προς τις γνώσεις που διαθέτουν και οφείλουν να έχουν, και φυσικά ως προς τις πράξεις και τα λόγια τους για το συγκεκριμένο ζήτημα. Στην πραγματικότητα, για ορισμένους γονείς, η ευαισθητοποίηση σχετικά με θέματα υγείας ή ανεξερεύνητες θεματικές περιοχές (όπως η έμμηνος ρύση στα κορίτσια) δεν είναι αυτονόητη. Έτσι, ένιωθαν ότι αν είχαν κάποια εκπαίδευση ή κατάρτιση σχετικά με τον

ρόλο του γονέα, θα είχαν συνειδητοποιήσει περισσότερο την ανάγκη να μιλήσουν στα παιδιά τους και θα ένιωθαν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση για το πώς να το αντιμετωπίσουν.

Είναι αξιοσημείωτο ότι στην μελέτη της Gerouki (2017), το ένα τρίτο των δασκάλων που ήταν υπέρ της σεξουαλικής αγωγής στο δημοτικό σχολείο εξέφρασαν ανησυχίες για τον ρόλο της οικογένειας ως εμπόδιο για την ένταξη της σεξουαλικής αγωγής στο σχολείο. Αυτό δεν είναι ένα εύρημα που αποτελεί έκπληξη, καθώς και σε άλλες έρευνες διαπίστωσαν ότι το «Τι μπορεί να σκέφτονται οι γονείς» είναι μια ανησυχία για τους δασκάλους όταν διδάσκουν τη σεξουαλική αγωγή, ειδικά όταν συζητούν ζητήματα με αξίες (Milton, 2001· Weaver et al., 2002). Ωστόσο, η βελτίωση των δεξιοτήτων διδασκαλίας και έρευνας των δασκάλων, η γνώση τους για τα συνολικά οφέλη της ολοκληρωμένης σεξουαλικής εκπαίδευσης και επιπλέον η βελτίωση των καναλιών επικοινωνίας μεταξύ σχολείου και οικογένειας μπορεί να είναι οι βασικοί παράγοντες για την αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης. Οι δάσκαλοι σε αυτή τη μελέτη δεν φάνηκε να γνωρίζουν τις αληθινές απόψεις των γονέων για αυτό το θέμα. Επιπλέον, ενώ οι μισοί από αυτούς πιστεύουν ότι οι γονείς θα αντιδρούσαν θετικά υπό το πρίσμα της διδασκαλίας για θέματα σεξουαλικότητας στο σχολείο (πίνακας 5), το ένα τρίτο από αυτούς ανέφεραν φόβους για πιθανές συγκρούσεις με τις οικογένειες σε περίπτωση τέτοιας εισαγωγής (πίνακας 4). Το φαινόμενο της κακής επικοινωνίας και της έλλειψης συνεργασίας σχολείου και σπιτιού αντικατοπτρίζεται και σε άλλες μελέτες. Τα ευρήματα της έρευνας επιβεβαιώνουν ότι «η συμμετοχή των γονέων στο ελληνικό δημοτικό σχολείο είναι πολύ περιορισμένη». Επιπλέον, «τα σχολεία δεν έχουν σαφείς πολιτικές σχετικά με το ρόλο και τις ευθύνες των γονέων και σίγουρα δεν θεωρούνται συνεργάτες» (Διδασκάλου, 2002, σελ. 477).

2.4. Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση στο Σχολείο

Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν πως το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της σεξουαλικής αγωγής θα πρέπει να εισαχθεί στο σχολείο στο εφηβικό στάδιο των παιδιών, δηλαδή στο γυμνάσιο. Από την άλλη όμως, πιστεύεται ότι η περίοδος των παιδιών μέχρι και 6 χρονών παρουσιάζει καθοριστικότερη σημασία, επειδή κατά την διάρκεια εκείνης της περιόδου τα παιδιά αναπτύσσονται σεξουαλικά, τόσο ως προς την ίδια τους την σεξουαλικότητα όσο και ως προς το χτίσιμο πεποιθήσεων και απόψεων. Σε σχετικές μελέτες που έχουν διεξαχθεί ως προς το πότε πρέπει να γίνει η ένταξη του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής στο σχολείο, καταλήγουν στο συμπέρασμα του ότι όταν αυτή εφαρμοστεί σε

στάδιο προσχολικής ηλικίας, τότε μεταγενέστερα και κατά την διάρκεια της εφηβείας έχει αποδειχθεί στατιστικά ότι υπάρχουν περιορισμένες και μειωμένες κηήσεις και κατ' επέκταση και μειωμένες αμβλώσεις (όπως για παράδειγμα συμβαίνει στις περισσότερες σκανδιναβικές χώρες). Καθώς οι άνθρωποι αρχίζουν πραγματικά να νιώθουν σεξουαλική έλξη πολύ νωρίτερα από την ηλικία των 18 ετών και έτσι όταν η εκπαίδευση πάνω στην σεξουαλικότητα γίνεται πριν από αυτό, υπάρχει και υψηλότερη παραγωγικότητα των αποτελεσμάτων της. Μια έρευνα στην οποία συμμετείχαν δάσκαλοι και νηπιαγωγοί αποκάλυψε αυτά τα ευρήματα, καθώς δήλωσαν ότι η προσχολική ηλικία είναι η καλύτερη περίοδος για να αρχίσει η εφαρμογή της σεξουαλικής αγωγής. Παρόλα αυτά, μια μελέτη σε γονείς και καθηγητές που επικεντρώθηκε στην ηλικία έκρινε ότι η προεφηβεία και εφηβεία (10-12 ετών) είναι η καλύτερη περίοδος για να αρχίσει η εισαγωγή της σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία.

Οι μελέτες δείχνουν ότι οι νέες λεπτομέρειες και θεωρίες στην πληροφόρηση που μαθαίνονται από την πρώιμη παιδική ηλικία μπορούν να συμβάλουν στην προώθηση της διαμόρφωσης της προσωπικότητας του ατόμου, και έτσι οι αντιλήψεις των δασκάλων και των νηπιαγωγών φανερώνουν μια πιο εμπειριστατωμένη θέση ως προς την σεξουαλική αγωγή (Κακαβούλης, 2000). Διάφορες μελέτες καταδεικνύουν ότι οι προηγμένες γνώσεις όσον αφορά τη σεξουαλική εκπαίδευση/εκπαίδευση σε αυτά τα θέματα στην κοινωνία στο σύνολό της μπορούν να συμβάλουν στην εξάλειψη των προκαταλήψεων και των λανθασμένων προτύπων, ενώ παράλληλα είναι εξίσου, ίσως και περισσότερο, σημαντικό, το γεγονός ότι ουσιαστικά μέσω της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης σε αυτήν την ηλικία θεμελιώνεται και η αποφυγή αρνητικών συναισθημάτων όπως είναι η ενοχή και οι τύψεις, αλλά και ο φόβος που συχνά δημιουργούνται σε αυτήν την μικρή αλλά σημαντική ηλικία. Επομένως, συνοψίζοντας τις προοπτικές των δασκάλων προσχολικής και σχολικής ηλικίας, εξάγονται τα ακόλουθα συμπεράσματα: όσοι έχουν πρόσβαση στη σεξουαλική αγωγή από μικρή ηλικία και πρώτη δημοτικού χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι καταφέρνουν να αναπτύξουν δεξιότητες και προοπτικές που εξασφαλίζουν ένα σταθερό θεμέλιο για την προσωπική τους ανάπτυξη, μπορούν να φροντίσουν υπεύθυνα τον εαυτό τους, έχουν την ευκαιρία να διεκδικήσουν τον δικό τους χώρο και χρόνο για να κατανοήσουν πώς νιώθουν για τις αλλαγές στο σώμα τους καθώς μεγαλώνουν, έχουν αναπτύξει κριτική σκέψη και την ικανότητα να εκ νέου εξετάζει ιδέες και αντιλήψεις, μέχρι και πληροφορίες που έχουν εκληφθεί λάθος.

Η ηλικία στην οποία λαμβάνει χώρα η εφηβεία γενικά και η εμμηναρχή έχει μειωθεί τις τελευταίες δεκαετίες καθώς η υγεία του παιδιού έχει βελτιωθεί. Σύμφωνα με τους Gluckman και Hanson (2006, 7), «Η έναρξη της εφηβείας μπορεί πλέον να αναμένεται στις ηλικίες 8 έως 9 ετών. Η ηλικία έναρξης ποικίλλει ανάλογα με το φύλο, την εθνικότητα, την κατάσταση της υγείας, τη γενετική, τη διατροφή και το επίπεδο δραστηριότητας». Η πρόωμη εφηβεία σημαίνει ότι η βιολογική ωρίμανση έχει προηγηθεί σημαντικά της ψυχοκοινωνικής ωρίμανσης για πρώτη φορά στην εξελικτική μας ιστορία (Gluckman και Hanson 2006). Αυτή η αναπτυξιακή ασυμφωνία έχει ηθικές και κοινωνικές επιπτώσεις σε σχέση με τη σεξουαλική εκπαίδευση. Προκειμένου να προετοιμαστούν επαρκώς τα παιδιά και οι έφηβοι, η σεξουαλική εκπαίδευση πρέπει να ξεκινήσει νωρίς, όπως συνιστάται στα πρότυπα του ΠΟΥ. Συνολικά, η σεξουαλική εκπαίδευση είναι ένα πολύτιμο μέρος της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Milton, 2003). Ωστόσο, πολλοί δάσκαλοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αποφεύγουν να διδάξουν αυτό το μάθημα με τους Johnson και συν. (2014) να προσδιόριζον τους πιο σημαντικούς λόγους: (1) περιορισμένο πρόγραμμα σπουδών, (2) έλλειψη εμπιστοσύνης των δασκάλων, (3) εξάρτηση από εξωτερικούς παρόχους, (4) αντιληπτές γονικές αντιρρήσεις, (5) περιορισμένη προτεραιότητα και λογοδοσία και (6) έλλειψη πρόσβασης σε πόρους.

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία μπορεί να ειπωθεί ότι αποτελείται από τρία μέρη και είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη κάθε ένα από αυτά τα μέρη κατά τον σχεδιασμό, την παρακολούθηση και την ανάπτυξη της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, καθώς όλα συμβάλλουν στην παροχή ολοκληρωμένης εικόνας αυτού του θέματος. Πρώτον, η ενσωμάτωση θεμάτων, καθώς η πλειονότητα της ύλης θα πραγματοποιηθεί στη διδασκαλία των μαθημάτων, μέσω των συζητήσεων και στοιχείων στην τάξη που καθοδηγούνται από τον δάσκαλο. Ο στόχος είναι να δοθεί στους μαθητές προοπτική και γνώση, για να δουν το πλαίσιο και να συνειδητοποιήσουν πώς η άποψη της ισότητας των φύλων, της σεξουαλικότητας και των σχέσεων έχει αντίκτυπο σε ολόκληρες κοινωνίες και τις ευκαιρίες ζωής των ανθρώπων, ενώ τους ενημερώνει για τους κανόνες και τις αξίες που επηρεάζουν άτομα και ομάδες στην κοινωνία. Δεύτερον, καθημερινές προσπάθειες και αξιοποίηση κάθε ευκαιρίας, που περιλαμβάνει την καθημερινή σχολική εργασία, δηλαδή την εκμετάλλευση ευκαιριών για την ανάδειξη του θέματος. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει θετικές και εποικοδομητικές συνεισφορές με τη συμμετοχή των μαθητών που είναι πρόθυμοι να συζητήσουν και να μιλήσουν για ηθικά και υπαρξιακά

ζητήματα που σχετίζονται με το φύλο, τη σεξουαλικότητα ή τις σχέσεις. συχνά σε σχέση με τρέχοντα ζητήματα στα μέσα ενημέρωσης ή την καθημερινή τους ζωή. Δυστυχώς, υπάρχει και μια άλλη όψη σε αυτό που συμβαίνει στην καθημερινή ζωή – για παράδειγμα προσβολές, απειλές και φημολογία. Τα νηπιαγωγεία και τα σχολεία είναι υποχρεωμένα να ενεργούν γρήγορα όταν ένα μέλος του προσωπικού ανακαλύψει ότι ένα παιδί ή ένας μαθητής υποβάλλεται σε οποιαδήποτε μορφή παρενόχλησης, όπως σεξουαλική παρενόχληση ή εξευτελιστική μεταχείριση και να λάβει μέτρα για να αποτρέψει τυχόν περαιτέρω παραβιάσεις. Η τρίτη πλευρά περιλαμβάνει ατομικά μαθήματα ή θεματικές ημέρες όπου οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να συζητήσουν διάφορα ερωτήματα σχετικά με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει τη διοργάνωση μιας θεματικής ημερίδας σχετικά με τη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία, τα ανθρώπινα δικαιώματα ή την ισότητα των φύλων για να τονιστούν ξεκάθαρα αυτά τα ζητήματα. Τα σχολεία μπορούν επίσης να αναφερθούν, λόγω χάρη, στην Παγκόσμια Ημέρα κατά του AIDS μέσω διαφόρων δραστηριοτήτων (Skolverket, 2014).

3. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Τις τελευταίες δεκαετίες, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση ήταν ένας τομέας μελέτης πολλών ερευνητών. Υπάρχουν μελέτες που αποκαλύπτουν μια αξιοσημείωτη διαφωνία σχετικά με τη μεθοδολογία και το περιεχόμενο της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης (Buston & Wight 2006; Mabray & Labauve 2002; Parish & Clayton 2007). Βέβαια, η έρευνα που έχει γίνει σε σεξουαλικά ζητήματα αποκαλύπτει ότι η εκπαίδευση πρέπει να ξεκινήσει σε πολύ πρώιμο στάδιο της ανάπτυξης και η καταλληλότερη περίοδος θεωρείται η έναρξη της εφηβείας, λίγο πριν τα παιδιά μπορεί να αναπτύξουν συμπεριφορές υψηλού κινδύνου (Bearinger et al. 2007; He et al. 2004; Siegel et al. 2001). Επιπλέον, η ανάγκη για κατάλληλη και ενημερωτική σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στο γυμνάσιο και στο λύκειο αναγνωρίζεται ως σημαντικό στοιχείο για την προώθηση ασφαλών συμπεριφορών και την πρόληψη λοιμώξεων, καθώς και ακούσιων κυήσεων (Bleakley et al. 2006). Ήδη από το 2006, οι Larsson και συν. (2006) προχώρησαν σε μια αξιολόγηση παρέμβασης σεξουαλικής αγωγής σε σουηδούς μαθητές γυμνασίου, που στοχεύει στη βελτίωση της γνώσης, της στάσης και των πρακτικών σχετικά με τα προφυλακτικά και την επείγουσα αντισύλληψη (ECP) μεταξύ Σουηδών μαθητών γυμνασίου. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν η μελέτη παρέμβασης με σχεδόν πειραματικό σχεδιασμό. Ένα στρατηγικό δείγμα τάξεων από δύο προγράμματα επαγγελματικού γυμνασίου χωρίστηκε σε μια ομάδα παρέμβασης και μια ομάδα σύγκρισης. Όλοι οι μαθητές συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια πριν και μετά την παρέμβαση, τα οποία περιλάμβαναν μαθήματα σεξουαλικής αγωγής από νοσοκόμα-μαία και φοιτητές ιατρικής, δωρεάν προφυλακτικά κατόπιν αιτήματος και πρόσβαση σε τηλεφωνική συμβουλευτική. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι από τους 461 επιλέξιμους μαθητές, η μέση ηλικία αυτών τα 17 έτη, οι 390 (85%) ολοκλήρωσαν την προκαταρκτική εξέταση και οι 326 (71%) τη μετεγχειρητική. Τρεις στους τέσσερις (77%) είχαν βιώσει σεξουαλική επαφή και η πλειοψηφία (76%) είχε χρησιμοποιήσει αντισύλληψη, κυρίως προφυλακτικά στην πρώτη επαφή. Οι μαθητές είχαν ήδη καλή γνώση των προφυλακτικών χωρίς καμία αλλαγή μετά την παρέμβαση, αλλά οι στάσεις βελτιώθηκαν και η χρήση προφυλακτικών αυξήθηκε. Η γνώση και η στάση απέναντι στο ECP βελτιώθηκαν, αλλά η χρήση παρέμεινε σταθερή (29%). Η πιο σημαντική πηγή πληροφοριών για το ECP άλλαξε από «φίλοι» σε «σχολείο» μετά την παρέμβαση. Περισσότεροι από ένας στους τέσσερις (28%) είχαν επιλέξει δωρεάν προφυλακτικά,

αλλά μόνο το 3% είχε ζητήσει τηλεφωνική συμβουλευτική. Η μελέτη ανέδειξε ότι η χρήση προφυλακτικού αυξήθηκε μετά την παρέμβαση ενώ η χρήση ECP παρέμεινε σταθερή. Η γνώση του ECP βελτιώθηκε και οι στάσεις τόσο για τα προφυλακτικά όσο και για το ECP έγιναν πιο θετικές. Η συμμετοχή νοσοκόμων-μαιών και φοιτητών ιατρικής, η πρόβα δεξιοτήτων και η βελτιωμένη πρόσβαση στα προφυλακτικά μπορεί να είναι χρήσιμα στοιχεία στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση.

Όπως συζητήθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια αυτού της μελέτης, η ανακάλυψη της ταυτότητας φύλου είναι μια διαδικασία που αρχίζει να αναπτύσσεται κατά την εφηβεία. Αλλά ένα συνέδριο για τη σεξουαλικότητα των εφήβων στο Παρίσι το 1991 έδειξε ότι αν η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση ξεκινά στα 15 ή στα 16, είναι ήδη πολύ αργά, γιατί δεν είναι δυνατός ένας κριτικός και αντικειμενικός προβληματισμός, γιατί σε αυτή την ηλικία, η ρομαντική έλξη έχει ήδη αρχίσει. Έτσι κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι είναι καλύτερο να ξεκινάμε τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στη σχολική ηλικία και είναι καλύτερα να την ξεκινάμε στην προσχολική ηλικία. Αποδεικνύεται ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στο δημοτικό σχολείο είναι το θεμέλιο της σεξουαλικής αγωγής στο γυμνάσιο και εν κατακλείδι, μέσω αυτού τα παιδιά διδάσκονται τον σεβασμό τόσο ως προς τον εαυτό τους αλλά και απέναντι στους άλλους (Βάζλα, 2019). Η ίδια προσθέτει ότι ακριβώς επειδή αφορά ένα αρκετά περίπλοκο ζήτημα, με την εισαγωγή του στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση γίνεται πιο σαφής η σημασία της σεξουαλικότητας από μικρή ηλικία σε παιδιά του δημοτικού, ενώ την ίδια στιγμή συμβάλει και στην ανάπτυξη της ποιότητας αυτών των προγραμμάτων. Αυτό συμβαδίζει και με την αντίληψη ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση αν γίνει σε εφηβική ηλικία δεν είναι αποδοτική, καθώς οι βάσεις δεν έχουν τεθεί από την νεαρή ηλικία.

Η ολοκληρωμένη σεξουαλική εκπαίδευση είναι ένα από τα πιο σημαντικά εργαλεία για να διασφαλιστεί ότι οι νέοι έχουν τις πληροφορίες που χρειάζονται για να κάνουν υγιείς και ενημερωμένες επιλογές. Έτσι, οι Parker και συν. (2009) μελέτησαν την σεξουαλική εκπαίδευση στην Ευρώπη μέσα από μια επισκόπηση των τρεχουσών πολιτικών, με στόχο η μελέτη τους να σκιαγραφήσει γενικά ζητήματα σχετικά με τη σεξουαλική αγωγή σχετικά με το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών, τις διδακτικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται, τις εμπλεκόμενες υπηρεσίες, την πολιτική υποστήριξη, την κάλυψη και την επάρκεια παροχής και τα εμπόδια στην αποτελεσματική σεξουαλική εκπαίδευση στην Ευρώπη. Επιπλέον, περιέγραψαν την τότε τρέχουσα κατάσταση της σεξουαλικής εκπαίδευσης στα περισσότερα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26) και στη

Νορβηγία, επιτρέποντας μια πανευρωπαϊκή σύγκριση των εμπειριών των χωρών στον τομέα αυτό. Αυτό αποκαλύπτει μια μεγάλη ποικιλία διδακτικών μεθόδων και πολιτικών που έχουν διαμορφώσει την παροχή σεξουαλικής αγωγής και την ευκολία και τις δυσκολίες με τις οποίες μπορεί να εφαρμοστεί το θέμα και σε ποια ηλικία και σε ποια μορφή είναι διαθέσιμο.

Το Περιφερειακό Γραφείο του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας για την Ευρώπη (WHO EURO) και το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Κέντρο Αγωγής Υγείας (BZgA) δημοσίευσαν τα Πρότυπα για τη Σεξουαλική Αγωγή στην Ευρώπη το 2010. Τα πρότυπα αναπτύχθηκαν για να παρέχουν μια επισκόπηση των ζητημάτων σεξουαλικής αγωγής που θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται στο σχολείο σε διάφορα συγκεκριμένα ηλικιακά επίπεδα. Σκοπός τους ήταν να εγγραφούν ότι η διδασκαλία της σεξουαλικής αγωγής είναι κατάλληλη για την ηλικία και ομοιόμορφα καλής ποιότητας σε όλη την Ευρώπη. Με βάση αυτό, στο πλαίσιο της έρευνας των Depauli και Plaute (2018), Αυστριακοί δάσκαλοι και γονείς ή κηδεμόνες ρωτήθηκαν για τη σημασία των θεμάτων που καλύπτονται από τα πρότυπα του ΠΟΥ και για τυχόν πτυχές που θα ήθελαν να δουν για να είναι επιτυχής μια τέτοια σεξουαλική εκπαίδευση. Η εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι γονείς και δάσκαλοι συμφωνούν στα θέματα σεξουαλικής εκπαίδευσης που θεωρούν σημαντικά για κάλυψη στα αυστριακά δημοτικά σχολεία, αν και οι δάσκαλοι θεωρούν ότι η σεξουαλική εκπαίδευση γενικά είναι μεγαλύτερη από τους γονείς. Οι επιθυμίες των δασκάλων για σεξουαλική εκπαίδευση στην πράξη συσχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με τις ιδέες των γονέων για την ποιότητα. Συνολικά, τα προσόντα και η υποστήριξη για εργασία σε αυτόν τον τομέα θεωρούνται απαραίτητα, με τους ερωτηθέντες να αντιλαμβάνονται την ανάγκη για υψηλής ποιότητας αρχική κατάρτιση και συνεχή εκπαίδευση και κατάλληλα πλαίσια για εφαρμογή στο σχολείο.

Στον Ελλαδικό χώρο έχουν διακριθεί μερικές μελέτες οι οποίες εστίασαν στην σεξουαλική αγωγή και την σχέση της με το εκπαιδευτικό σύστημα, τόσο στην Ελλάδα, όσο και σε άλλες ευρωπαϊκές και μη χώρες. Αρχίζοντας από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, στον Kakavoulis (1998) μελετήθηκαν οι στάσεις 284 Ελλήνων νηπιαγωγών σε βασικά ζητήματα της σεξουαλικής ανάπτυξης, της συμπεριφοράς και της εκπαίδευσης στην πρώιμη παιδική ηλικία. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην κατάλληλη ανάπτυξη και εκπαίδευση των παιδιών, λέγοντας ότι είναι «πολύ σημαντική» (70%) ή «σημαντική» (27%), ενώ αναφέρουν τα 3-5 χρόνια ως το πιο κρίσιμο και ιδανικό ξεκίνημα. Όμως, οι ερωτηθέντες γενικά θεώρησαν ότι οι οικογένειες

και η προσχολική εκπαίδευση δεν ήταν διατεθειμένες να παρέχουν στα παιδιά επαρκή σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, καθώς μόνο ένα μικρό ποσοστό θεώρησε ότι ήταν «πολύ επαρκές» ή «επαρκές» για να το επιτύχει αυτό. Επιπλέον, περισσότερο από το 90% του δείγματος ανέφερε ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση πρέπει να στοχεύει στην καλύτερη κατανόηση της αναπαραγωγικής λειτουργίας και των διαφυλικών σχέσεων (92%) και ότι οι διαφυλικές σχέσεις θα πρέπει να διέπονται από ηθικές αρχές σε αυτό το πλαίσιο (97%). Έτσι, ο καθηγητής που θα αναλάβει την «εκμάθηση», πρέπει όχι μόνο να κατέχει επιστημονικά τις απαραίτητες γνώσεις, αλλά και να αποκτήσει στενή σχέση εμπιστοσύνης με τα παιδιά και να διέπεται από αξίες και τα προσωπικά στοιχεία εκείνα που να πλαισιώνουν τον ρόλο του μαθήματος, όπως είναι η ωριμότητα, ο σεβασμός, και απουσία φυλετικών προκαταλήψεων. Η μελέτη υπογραμμίζει επίσης ότι 48% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι μπορεί να ανταπεξέλθει στην διδασκαλία της σεξουαλικής αγωγής, και ως εκ τούτου η συντριπτική πλειοψηφία (95%) δήλωσε ότι θέλει να το διδάσκεται στην διάρκεια των σπουδών τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Ενδεικτική για την αντιμετώπιση της σεξουαλικής αγωγής από την ελληνική εκπαιδευτική κοινότητα αποτελεί και η έρευνα της Gerouki (2008), η οποία ερεύνησε σε βάθος το πώς αντιμετωπίζεται η σεξουαλική αγωγή από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και τους εκπαιδευτικούς του, στην οποία συμμετείχαν 33 συντονιστές προγραμμάτων Αγωγής Υγείας πανελλαδικώς. Το 59% δήλωσε ότι δεν παρατηρήθηκε ενδιαφέρον από τους εκπαιδευτικούς της περιοχής τους για συμπερίληψη της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης σε δράσεις Αγωγής Υγείας. Ακόμη, καλούμενοι να κατατάξουν 7 θεματικές ενότητες με κριτήριο τη δημοφιλία τους στους εκπαιδευτικούς, τα 2/3 των συμμετεχόντων τοποθέτησαν στην έβδομη και τελευταία θέση τη διαπαιδαγώγηση γύρω από την σεξουαλικότητα και τις σχέσεις, ως τη λιγότερο δημοφιλή θεματική ενότητα. Επιπλέον, ως σημαντικούς παράγοντες ενίσχυσης των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής η πλειοψηφία υπέδειξε την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και την προώθησή της από το Υπουργείο Παιδείας. Όσον αφορά τους ανασταλτικούς παράγοντες για την εφαρμογή τέτοιου είδους προγραμμάτων, οι ερωτηθέντες επισήμαναν σχετικά με το περιεχόμενο του θεματικού άξονα αυτού, ότι είναι ένα ζήτημα που το περιβάλλει προκατάληψη και πώς διακρίνεται έλλειψη κατάρτισης στους εκπαιδευτικούς, ενώ υφίστανται και αντιρρήσεις από τους γονείς των μαθητών.

Νωρίτερα, το 2007, η ίδια ερευνήτρια (Gerouki, 2007) ερεύνησε με σύνολο δείγματος 128 δασκάλους Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αττικής, ξανά την σεξουαλική

διαπαιδαγώγηση στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, με την συντριπτική πλειοψηφία (89%) αυτών να θεωρούν ότι η πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι η κατάλληλη για την ανάπτυξη και εφαρμογή μαθημάτων σεξουαλικής εκπαίδευσης. Όσον αφορά τις αντιξοότητες που έχουν να αντιμετωπίσουν ως προς το να την διδάσκουν, οι δάσκαλοι ανέδειξαν κυρίως ότι ευθύνονται η έλλειψη επιμόρφωσης ως προς την σεξουαλική αγωγή (43%), οι μη σαφείς πολιτικές και κατευθύνσεις του Υπουργείου Παιδείας (28%), η σημαντική απουσία εκπαιδευτικού υλικού (12%), αλλά και τέλος η επίσης σπουδαία σημαντικότητα έλλειψη διδακτικού χρόνου και κατάλληλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σπουδών (10%). Από την άλλη, υπάρχουν και διάφορα ζητήματα που δημιουργούν προβλήματα και έξω από το σχολείο, τα οποία διακρίνονται με βάση τους δασκάλους τόσο στις γενικότερες κοινωνικές προκαταλήψεις στην Ελλάδα (37%), αλλά και οι οικογενειακές αντιδράσεις (33%). Επίσης, το 63% δήλωσε ότι αισθάνεται άνετα να συζητά θέματα σεξουαλικότητας στην τάξη, ενώ το 78% αισθάνθηκε ότι οι μαθητές θα ενδιαφέρονταν να συμμετάσχουν σε μαθήματα σχετικά με τη σεξουαλικότητα. Εν τέλει, οι ερωτηθέντες χωρίζονται περίπου στους μισούς ως προς το τι αισθάνονται οι γονείς για την εισαγωγή της σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία (48% ότι οι γονείς διαφωνούν και 52% ότι συμφωνούν) (Gerouki, 2007).

Λίγο αργότερα, οι Matziou και συν. (2009) θέλησαν να ερευνήσουν τις γνώσεις των Ελλήνων μαθητών και τις πηγές πληροφόρησης τους σχετικά με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση βασισμένοι στο γεγονός ότι η ανθρώπινη σεξουαλικότητα είναι ένα πολύπλοκο μέρος της ζωής και θεωρείται ένα πολυδιάστατο φαινόμενο και ως εκ τούτου, υπάρχει αυξημένη ανάγκη για επαρκή και ολοκληρωμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, ειδικά για εφήβους και νεαρούς ενήλικες. Ο κύριος στόχος της μελέτης τους ήταν να αξιολογήσουν το επίπεδο των μαθητών ως προς τις σεξουαλικές τους γνώσεις, καθώς και για τον εντοπισμό των πηγών πληροφόρησής τους σχετικά με τη σεξουαλική ζωή και την αναπαραγωγή. Πραγματοποιήθηκε συγχρονική μελέτη χρησιμοποιώντας ένα σχεδιασμένο ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς, ενώ ο πληθυσμός της μελέτης αποτελούνταν από 936 μαθητές που φοιτούσαν σε 10 λύκεια και τέσσερις ιατρικές σχολές στην Αττική. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν ότι οι κύριες πηγές σεξουαλικής ενημέρωσης των μαθητών σχετικά με την αναπαραγωγή ήταν φίλοι (29,1%) και γονείς (24,0%), ενώ το σχολείο αναφέρθηκε από το 14,3% από αυτούς. Οι προτιμώμενες πηγές πληροφόρησης, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των μαθητών, ήταν οι ειδικοί σεξουαλικής αγωγής (65,6%), ακολουθούμενοι από το σχολείο (39,1%), οι γονείς (32,2%) και οι φίλοι

(27,7%). Συμπερασματικά, η μελέτη αποφάνθηκε ότι η σημασία του σχολείου, των συνομηλίκων και η υποστήριξη των γονέων στη σεξουαλική ζωή των εφήβων αποτελούν σπουδαιότερης σημαντικότητας ως προς το ζήτημα των γνώσεων γύρω από την σεξουαλικότητα. Το επίπεδο γνώσης των μαθητών σε θέματα σεξουαλικής δραστηριότητας δεν είναι ικανοποιητικό και ως εκ τούτου υπάρχει ανάγκη για ειδικούς σεξουαλικής αγωγής και ειδικά μαθήματα σχετικά με τη σεξουαλική αγωγή στα ελληνικά σχολεία.

Η Δημητρίου (2021) προχώρησε ένα βήμα παρακάτω και διερεύνησε την σεξουαλική συμπεριφορά και τις ανάγκες των Ελλήνων εφήβων με στόχο την συν-σχεδίαση της μεθόδου σεξουαλικής διαπαιδαγώγησής τους και ώστε να βρεθεί ο κατάλληλος τρόπος και η αποτελεσματική μέθοδος ένταξης αυτής της ενότητας στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω των μεθοδολογιών και εργαλείων που προσφέρει η σχεδίαση υπηρεσιών (service design), μελετάται η πηγαία ανάγκη των παιδιών να εξερευνήσουν την σεξουαλικότητά τους και να μάθουν γι' αυτήν μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία. Επομένως, ο κύριος στόχος είναι να προσεγγίσει το εκπαιδευτικό σύστημα σύμφωνα με τις αρχές της ανθρωποκεντρικής σχεδίασης και να αποκτήσει τον μέγιστο βαθμό ενσυναίσθησης για τις ανάγκες των νέων και για γνώσεις και δεξιότητες που προάγουν την σεξουαλική υγεία, μετατρέποντας τα ερευνητικά δεδομένα σε χρήσιμες πληροφορίες για τη σχεδίαση. Τέλος, επιδιώχθηκε η δημιουργία ενός co-design workshop, όπου οι άμεσα εμπλεκόμενοι θα εμπλακούν στη σχεδίαση και θα προτείνουν αποτελεσματικές λύσεις που ικανοποιούν τις ανάγκες τους.

Τέλος, η πιο πρόσφατη ελληνική μελέτη εκπονήθηκε από τον Τζιερτζή (2022) και εξέτασε τις απόψεις των Δασκάλων Δημοτικής Εκπαίδευσης γύρω από την εκπαιδευτική πολιτική για τη σεξουαλική αγωγή στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ενώ επίσης παρουσιάστηκε και αναλύθηκε η εκπαιδευτική πολιτική που έχει ακολουθηθεί στην Ελλάδα, την Κύπρο και τη Γαλλία. Μέσω της ποιοτικής μεθόδου έρευνας διερευνήθηκαν οι απόψεις δέκα δασκάλων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης μέσω συνέντευξης, με τα αποτελέσματα να καταδεικνύουν ότι η πλειοψηφία τους συμμερίζονται το να ενταχθεί το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία, θεωρώντας ότι θα ωφελούσε αρκετά τους μαθητές μια τέτοια προσθήκη. Από την άλλη, οι ίδιοι θεωρούν και υπογραμμίζουν την έλλειψη γνώσεων στο κομμάτι εκπαίδευσης σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, θέλοντας να αποκτήσουν γνώσεις σε αυτό το εκπαιδευτικό κομμάτι και να είναι έτοιμη να το

διδάξουν. Επιπλέον, επισημαίνουν ότι αντιμετωπίζουν πολλά εμπόδια εντός και εκτός σχολικού περιβάλλοντος που δυσχεραίνουν το έργο τους, ενώ δεν θεωρούν επαρκή την εκπαιδευτική πολιτική που έχει εφαρμοστεί από το Υπουργείο Παιδείας στον τομέα αυτόν. Τέλος, δίνουν πολλές διαφορετικές προτάσεις βελτίωσης και αλλαγών ως προς την υπάρχουσα παροχή σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, όπως την αύξηση των ωρών διδασκαλίας της και την επιμόρφωση όλου του εκπαιδευτικού προσωπικού στο πεδίο αυτό. Συμπερασματικά, στην Ελλάδα δεν διακρίνεται ολοκληρωμένη εκπαιδευτική πολιτική αναφορικά με το συγκεκριμένο τομέα και απαιτούνται πολλές ενέργειες για τη βελτίωση της παρεχόμενης σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο πλαίσιο του σχολείου.

4. Μεθοδολογία Έρευνας

Σε αυτήν την ενότητα παρουσιάζεται μια λεπτομερής ανάλυση των μεθοδολογιών που χρησιμοποιήθηκαν, τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα τους, καθώς και ο σχεδιασμός της έρευνας. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στα βασικά ζητήματα της έρευνας, όπως και η αναγκαιότητά της αλλά και η πρωτοτυπία της μελέτης. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στην δευτερογενή μεθοδολογία έρευνας, ενώ αναλύεται και η μεθοδολογία της μελέτης περίπτωσης που επίσης χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία.

4.1. Βασικά Ζητήματα

Ο κύριος σκοπός αυτής της εργασίας είναι να διεξαχθεί μια συστηματική προσπάθεια ανάλυσης της σεξουαλικής εκπαίδευσης τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Ειδικότερα, στόχος της παρούσας συστηματικής ανασκόπησης είναι η διερεύνηση, η αποτίμηση και η ποιοτική έρευνα σχετικά με την εκπαιδευτική πολιτική για τη σεξουαλική αγωγή στα σχολεία, και δη στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς και η συγκριτική θεώρηση των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής στην Ελλάδα και στην Σκανδιναβία ειδικότερα, με έμφαση στις χώρες της Ελλάδας και της Σουηδίας. Συμπληρωματικά, θα γίνει μια πιο λεπτομερής διερεύνηση και κριτική αξιολόγηση με την μορφή μελέτης περίπτωσης και θα διερευνηθούν ενδελεχώς τα προγράμματα σπουδών σε διάφορες βαθμίδες των δύο αυτών χωρών, για να γίνει διερεύνηση των διαφορών μεταξύ της Ελλάδας και της Σουηδίας. Ουσιαστικά, ο στόχος είναι η σύγκριση αυτών των εκπαιδευτικών συστημάτων μεταξύ τους, καθώς, όπως είναι φυσικό, οι παράγοντες επιτυχίας της σεξουαλικής αγωγής όπως το περιεχόμενο των μαθημάτων και οι ηλικίες κατά τις οποίες εφαρμόζονται τα σχετικά προγράμματα διαφέρουν κατά πολύ σε διαφορετικές χώρες και ηπείρους. Τέλος, εντοπίζονται και παρουσιάζονται οι πιθανές ελλείψεις στην Ελληνική, αλλά και Σουηδική σε κάποιες περιπτώσεις, εκπαίδευση και προτείνονται τρόποι βελτίωσης.

4.2. Πρωτοτυπία Μελέτης & Αναγκαιότητα της Έρευνας

Η σεξουαλική αγωγή έχει ως κύριο σκοπό της να εφοδιάσει τα παιδιά και τους νέους με τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και αξίες έτσι ώστε να κάνουν επιλογές ερωτικών

και κοινωνικών σχέσεων με αμέριστη υπευθυνότητα στην σημερινή κοινωνία που μαστίζεται από διάφορα ΣΜΝ, τον ιό HIV και το AIDS, αλλά και από διάφορες μορφές εκμετάλλευσης των ερωτικών και κοινωνικών σχέσεων, όπως είναι η απειλή αλλά και τέλεση δημοσίευσης ερωτικών προσωπικών στιγμών από τον έναν από τους δύο συντρόφους, η σεξουαλική κακοποίηση και πολλά άλλα παρόμοια φαινόμενα. Σύμφωνα με την Μπρουσκέλη (2017), τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής περιλαμβάνουν διάφορους στόχους ανταμοιβής, όπως η βελτίωση της γνώσης και της κατανόησης, η εξήγηση και η αποσαφήνιση συναισθημάτων, αξιών και στάσεων, ανάπτυξη και ενίσχυση δεξιοτήτων και ενθάρρυνση και ενίσχυση συμπεριφορών που μειώνουν τον κίνδυνο, με βασικό πυρήνα της εκπαίδευσης να είναι η προετοιμασία των παιδιών σε οποιαδήποτε ηλικία για την ανάληψη της ενήλικης ζωής μαζί με τον ρόλο και την ευθύνη που την ακολουθεί. Η ολοκληρωμένη σεξουαλική εκπαίδευση είναι ένα από τα πιο σημαντικά εργαλεία έτσι ώστε να διασφαλιστεί ότι τα παιδιά και οι νέοι έχουν τις πληροφορίες που χρειάζονται για να κάνουν ασφαλείς, υγιείς και ενημερωμένες επιλογές (Parker και συν., 2009). Αυτό απαιτεί να ληφθούν υπόψη οι διάφορες αλληλένδετες δυναμικές που επηρεάζουν τις σεξουαλικές επιλογές και τις προκύπτουσες συναισθηματικές, ψυχικές, σωματικές και κοινωνικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη κάθε ατόμου (National Guidelines Task Force, 2004).

Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί να συνεισφέρει τόσο στη κατανόηση γύρω από τις έννοιες της σεξουαλικότητας και της σεξουαλικής αγωγής, όσο και των γνώσεων που έχουν οι δάσκαλοι για να συζητήσουν με τον σωστό τρόπο σεξουαλικά θέματα με τους μαθητές τους, αλλά και την επάρκεια των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Επιπλέον, να συνεισφέρει στη διαπίστωση της πρόθεσης τους να βελτιώσουν τις γνώσεις τους επί θεμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, αλλά και στην ανάδειξη της σπουδαιότητας του ρόλου του σχολείου στην σεξουαλική αγωγή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών και των παιδιών του δημοτικού, μέσα από μια συστηματική προσπάθεια ανάλυσης της σεξουαλικής εκπαίδευσης. Επιπλέον, από όσο γνωρίζει ο ερευνητής, ενώ υπάρχει αρκετά μεγάλη βιβλιογραφία για το ρόλο του σχολείου και των εκπαιδευτικών και τις στάσεις τους για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, η βιβλιογραφία συγκριτικής μελέτης διακρατικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής είναι περιορισμένη και αυτή είναι η πρώτη μελέτη που πραγματεύεται την συγκριτική ανάλυση μεταξύ δύο χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ελλάδας και της Σουηδίας.

4.3. Μεθοδολογία & Σχεδιασμός

Η συγκεκριμένη μελέτη χρησιμοποιεί ως κύρια μέθοδο ανάλυσης την βιβλιογραφική έρευνα, η οποία παράγει ουσιαστικά επιστημονικά συμπεράσματα μέσω της συγκριτικής μελέτης ερευνών και στοιχείων, μέσα από την διαθέσιμη βιβλιογραφία. Ωστόσο, γίνεται χρήση και μιας μορφής πρωτογενούς έρευνας, καθώς Στην παρούσα εργασία θα γίνει η χρήση της μελέτης περίπτωσης, και πιο συγκεκριμένα η μελέτη περίπτωσης της συγκριτικής ανάλυσης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων σεξουαλικής υγείας σε σχολεία της Ελλάδας και της Σουηδίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η περιπτώσιολογική μελέτη (case study) είναι μία μέθοδος έρευνας, κυρίως διαδεδομένη στον κλάδο των ανθρωπιστικών σπουδών, όπως κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, ψυχολογία, εκπαίδευση, κτλ. Η μελέτη περίπτωσης δεν βασίζεται σε έναν πληθυσμό ή σε ένα δείγμα αλλά σε μία μεμονωμένη περίπτωση ενός φαινομένου, ενός κλάδου, ενός προσώπου ή μιας επιχείρησης. Το κύριο πλεονέκτημα της είναι ότι επιτρέπει στους ερευνητές να εστιάσουν σε μια συγκεκριμένη περίπτωση ή κατάσταση και να εξερευνήσουν τις διάφορες αλληλεπιδράσεις που λαμβάνουν χώρα μέσα σε αυτήν.

Η δευτερογενής έρευνα είναι η εξέταση ήδη επεξεργασμένου και δημοσιευμένου υλικού με συνθηδέστερη αυτή της βιβλιογραφικής ανασκόπησης που συνίσταται σε εντοπισμό, μελέτη, ανάλυση, κριτική και συνδυαστική παρουσίαση απόψεων και ιδεών από υπάρχοντα δημοσιευμένα κείμενα. Τέτοια κείμενα χαρακτηρίζονται τα επιστημονικά άρθρα, δημοσιευμένες διατριβές και έρευνες, περιοδικός τύπος, εκθέσεις επιτροπών, συμβουλευτικές μελέτες, έρευνες κοινής γνώμης, εισηγητικές εκθέσεις νομοσχεδίων κλπ., και φυσικά βιβλία και μονογραφίες. Επίσης, η ηλεκτρονική βιβλιογραφία και οι σύνδεσμοι σε διαδικτυακές πηγές δεν είναι μόνο έγκυρες και νόμιμες, αλλά είναι απολύτως απαραίτητες. Η δευτερογενής έρευνα προηγείται της πρωτογενούς (πραγματικής, πρακτικής ή εμπειρικής) έρευνας, αλλά στην πράξη τα δύο στάδια δεν μπορούν να διαχωριστούν πλήρως με την επιστροφή στη βιβλιογραφία για την εύρεση στοιχείων που προκύπτουν από την εμπειρική έρευνα (Τσέκος, 2017). Εδώ ο ερευνητής επιδιώκει την απλή καταγραφή όλων όσων έχουν ήδη ειπωθεί για το θέμα με το οποίο καταπιάνεται, προσπαθώντας να κατανοήσει και να περιγράψει την τρέχουσα κατάσταση και τις απόψεις που κυριαρχούν στο συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο (state of the art). Η εκκίνηση της μελέτης γίνεται από τα βασικά πρόσφατα έργα, γιατί εκεί καταγράφονται οι κύριες σύγχρονες τάσεις, και αυτά τα έργα είναι εκείνα για τα οποία συναντά κανείς

περισσότερες αναφορές σε πρώτη προσέγγιση του θέματος. Αποτελεσματικότερη για τον σκοπό αυτόν είναι η μελέτη άρθρων, διατριβών και συλλογικών έργων, διότι συνήθως εκεί δημοσιεύονται ταχύτερα οι πρόσφατες εξελίξεις σε σχέση με τις εκτεταμένες μονογραφίες (Τσέκος, 2017). Οι διάφορες παραπομπές που υπάρχουν στα βασικά πρόσφατα έργα που χρησιμοποιεί ο ερευνητής διευρύνουν την βιβλιογραφική του έρευνα και ανασκόπηση, καθώς επιτρέπουν την αναζήτηση και εύρεση περισσότερων βιβλίων και άρθρων που καταπιάνονται και ερευνούν το ίδιο θέμα. Σε κείμενα στα οποία βασίζεται ο ερευνητής μεθοδολογικά ή από τα οποία τεκμηριώνει εκτεταμένα την δική του ανάλυση απαιτείται μια λεπτομερέστερη ανάλυση.

Η πρωτογενής έρευνα είναι μια συλλογή από μη επεξεργασμένες δημοσιεύσεις (συνεντεύξεις, ερωτηματολόγια, παρατηρήσεις γεγονότων, καταστάσεων και συμπεριφοράς, στατιστικά στοιχεία, νομικό, αρχαιακό υλικό, κ.λπ.), ταξινόμηση, κοινή ανάλυση και ερμηνεία τους με χρήση κατάλληλων μεθοδολογιών (Τσέκος, 2017). Ο συνδυασμός πρωτογενούς έρευνας και δευτερογενών πηγών οδηγεί στην εξαγωγή αιτιακών προτύπων συγκεκριμένων φαινομένων, δηλαδή στην συστηματική επανάληψη των αιτιακών σχέσεων. Ένας από τους λόγους που οι περιπτώσιολογικές μελέτες έχουν γίνει αποδεκτή μέθοδος έρευνας είναι ότι βοηθούν τους ερευνητές να κατανοήσουν τους περιορισμούς των ποσοτικών μεθόδων παρέχοντας μια ολιστική και λεπτομερή περιγραφή των υπό εξέταση κοινωνικών και συμπεριφορικών θεμάτων, ενώ εξετάζουν τα δεδομένα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο (Ανάβασις, 2021). Συχνότερα, για μια συγκεκριμένη περίπτωση επιλέγεται κάτι πολύ συγκεκριμένο και εύκολα «μετρήσιμο» και διαθέσιμο για λεπτομερή ανάλυση, μια συγκεκριμένη επιχείρηση, ένας κλάδος ή τομέας απασχόλησης, ή και μια μικρή γεωγραφική περιοχή. Οι μελέτες περιπτώσεων ως μέσα ερευνητικής μεθόδου διερευνούν τα σύγχρονα φαινόμενα της πραγματικής ζωής μέσα από λεπτομερείς αναλυτικές αναφορές σε περιορισμένο αριθμό γεγονότων ή συνθηκών και τις σχέσεις τους (Ανάβασις, 2021).

Εν ολίγοις, η μελέτη περίπτωσης δεν είναι μια απλή μέθοδος, αλλά είναι πολύ χρήσιμη στην έρευνα και μια πρακτική λύση για τους ερευνητές, ειδικά σε περιπτώσεις όπου δεν μπορούν να συλλεχθούν επαρκή δείγματα. Επιπλέον, θεωρούνται χρήσιμα στην έρευνα επειδή επιτρέπουν στους ερευνητές να εξετάσουν δεδομένα σε μικροοικονομικό επίπεδο. Ως εναλλακτική στην ποσοτική ή ποιοτική έρευνα, οι μελέτες περιπτώσεων μπορεί να είναι μια πρακτική λύση όταν είναι δύσκολο να καλυφθεί ένας μεγάλος αριθμός

δειγμάτων. Οι μέθοδοι μελέτης περίπτωσης έχουν επικριθεί για την έλλειψη αυστηρότητας και μεροληπτικής ερμηνείας των δεδομένων από τους ερευνητές. Κατά την ανάπτυξη μικρών δειγμάτων, αμφισβητούνται επίσης οι λόγοι για τη δημιουργία αξιοπιστίας και ευελιξίας. Παρά τις επικρίσεις αυτές, οι ερευνητές συνεχίζουν να αναπτύσσουν μεθοδολογίες για μελέτες περιπτώσεων, ειδικά στη μελέτη πραγματικών καταστάσεων που σχετίζονται με κοινωνικά ζητήματα και προβλήματα.

5. Μελέτη Περίπτωσης: Σύγκριση Ελλάδας – Σουηδίας

Τα ζητήματα σεξουαλικότητας αποτελούν σημαντικό και αναπόσπαστο μέρος της ανθρώπινης ζωής, ειδικά στην εφηβική σχολική κοινότητα. Το 1964 έγινε η πρώτη προσπάθεια εισαγωγής μαθήματος σεξουαλικής αγωγής στα ελληνικά σχολεία από τον Ευάγγελο Παπανούτσο, γενικό γραμματέα του υπουργείου παιδείας επί κυβερνήσεως Γεωργίου Παπανδρέου. Ωστόσο χρειάστηκε πάνω από μισό αιώνα ώστε να εφαρμοστεί πιλοτικά αυτό το σύστημα το 2021 από τον πρωθυπουργό Κυριάκο Μητσοτάκη. Όλα τα χρόνια μέχρι και το 2021, οι εκάστοτε κυβερνήσεις έκαναν προσπάθειες ένταξης αυτού του μαθήματος στα σχολεία όμως αντιμετώπιζαν εμπόδια όπως η εκκλησία και οι ίδιοι οι γονείς (Πλουμίδης, 2022). Φυσικά, οι εργασίες για το θέμα αυτό ξεκίνησαν 13 χρόνια αργότερα, το 1977, όταν η Ελληνική Μαιευτική και Γυναικολογική Εταιρεία Εφήβων και ο Σύλλογος Οικογενειακού Προγραμματισμού προσπάθησαν να παρέχουν ενημερωτικές συνεδρίες στα σχολεία. Τρία χρόνια αργότερα, το 1980, το Υπουργείο Υγείας αναγνώρισε την ανάγκη για σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και ψήφισε το Νόμο για τον Οικογενειακό Προγραμματισμό. Ωστόσο, αργότερα αποκαλύφθηκε ότι ορισμένα από τα κέντρα δεν εξυπηρετούσαν τον αρχικό τους σκοπό και αφορούσαν κυρίως ιατρικά θέματα. Μια έρευνα που διεξήχθη το 1980 έδειξε ότι αν και οι νέοι ενημερώνονται για θέματα σεξουαλικότητας και υγείας κυρίως μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης, είναι πολύ απογοητευμένοι που η δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι εντελώς διαχωρισμένος από αυτό το συγκεκριμένο τμήμα.

Τα σημαντικά χρόνια που εισήχθη η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στην Ελλάδα ήταν: το 1992 που η σεξουαλική αγωγή εισάγεται στις σχολικές δραστηριότητες της αγωγής της υγείας στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με στόχο ενημέρωση για το AIDS, το 1995, υπήρχαν 13 εκπαιδευτές υγείας συνολικά σε 13 ελληνικές επαρχίες, επιτρέποντας την ανάπτυξη προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής σε σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το 2000, αυτή η δυνατότητα αποδείχθηκε και στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Το 2008, οκτώ χρόνια μετά την τελευταία προσπάθεια, έγινε άλλη μια προσπάθεια σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Το βιβλίο γράφτηκε με κρατική και ευρωπαϊκή χρηματοδότηση. Αν και αυτά τα βιβλία εγκρίθηκαν από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, δεν διανεμήθηκαν ποτέ σε μαθητές και δεν υπήρχε κανένας καλός λόγος να ανατραπεί η απόφαση για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Για τα τελευταία περίπου 30 χρόνια, η σεξουαλική εκπαίδευση στην Ελλάδα ήταν απλώς μέρος μη υποχρεωτικών εκπαιδευτικών

προγραμμάτων (π.χ. προγράμματα διαπαιδαγώγησης υγείας, «Θεματική Εβδομάδα»), υποδηλώνοντας ότι η ελληνική κοινωνία ήταν κατά κάποιο τρόπο απροετοίμαστη να δεχτεί μια πρόωμη μύηση στο εκπαιδευτικό σύστημα. Το σχολικό έτος 2021-2022 θα αποτελέσει ορόσημο για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στην Ελλάδα. Το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας αποφάσισε ότι θα εισαγάγει τη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση στα εθνικά υποχρεωτικά προγράμματα σπουδών για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση στα λεγόμενα «Εργαστήρια Δεξιοτήτων» (Τζιερτζής, 2022).

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής διδάσκονται κυρίως από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, χωρίς να αποκλείεται το γεγονός ότι ισχύουν για την πρωτοβάθμια και προσχολική εκπαίδευση και είναι προσαρμοσμένα σε κάθε ηλικιακή ομάδα. (Γερούκη, 2011). Στην Ελλάδα, η σεξουαλική αγωγή είναι μέρος της αγωγής υγείας και τα εκπαιδευτικά προγράμματα σχετίζονται κυρίως με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Συγκεκριμένα προγράμματα για κάθε ηλικιακή ομάδα παρατίθενται παρακάτω ονομαστικά:

- στο νηπιαγωγείο: «παρατηρώ και φροντίζω το σώμα μου. Πώς έρχονται στον κόσμο τα παιδιά;»
 - στην Α΄ και Β΄ τάξη του δημοτικού: «τι σημαίνει μεγαλώνω; Πώς πρέπει να φροντίζω τον εαυτό μου;»
 - στην Γ΄ και Δ΄ τάξη του δημοτικού: «η ασφάλειά μου, η οικογένειά μου.»
 - στην Ε΄ τάξη του δημοτικού: «γιατί συμβαίνουν αλλαγές στο σώμα μου; Πώς γίνεται η αναπαραγωγή;»
 - και στην ΣΤ΄ τάξη του δημοτικού: «κακοποίηση και αποδοχή στο διαφορετικό.»
- (Γερούκη, 2011)

Τα παιδιά και οι έφηβοι διδάσκονται σεξουαλική διαπαιδαγώγηση μόνο στο πλαίσιο προγραμμάτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και υγείας. Η Ελλάδα είναι μια από τις λίγες χώρες στην ευρωπαϊκή περιοχή που δεν έχει συγκεκριμένη πολιτική σεξουαλικής αγωγής. Τα μαθήματα σεξουαλικής αγωγής δεν απαγορεύονται, αλλά στην πραγματικότητα δεν διδάσκονται. Ορισμένα μαθήματα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όπως η βιολογία και η ανθρωπολογία, έχουν πολλά κεφάλαια αφιερωμένα σε αυτό το μέρος, αλλά και πάλι δεν διδάσκονται. Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση προσφέρεται μόνο μέσω προγραμμάτων αγωγής υγείας. Αυτά τα προγράμματα είναι πιλοτικά, ad-hoc και έχουν ελάχιστους συμμετέχοντες, επιδεινώνοντας το πρόβλημα της σεξουαλικής αγωγής (Δετοράκης, 2007). Η μέση διάρκεια των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής είναι

πέντε μήνες. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση πραγματοποιείται εκτός ωραρίου σε ομάδες 15 έως 30 μαθητών, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση 1-2 ώρες την εβδομάδα και δεν είναι υποχρεωτικό. Χρηματοδοτείται από το κράτος και διεξάγεται από έναν ή δύο εκπαιδευτικούς υπό την επίβλεψη ιατρού του αρμόδιου τμήματος. Τα υλικά που χρησιμοποιούνται παρέχονται από το Υπουργείο Υγείας και προορίζονται γενικά για μαθητές ηλικίας 11-14, 15-18 και 8-12 ετών. Μέχρι σήμερα, τα μαθήματα σεξουαλικής αγωγής στην Ελλάδα δεν έχουν ενσωματωθεί τόσο στο σχολικό πρόγραμμα όσο σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Εκ του αποτελέσματος, οι έφηβοι βρίσκονται κάτω από συνθήκες άγνοιας ή ημιμάθειας. Οι γνώσεις που διαθέτουν, αν υπάρχουν, προέρχονται από άλλα μέσα όπως το διαδίκτυο, τα περιοδικά, η τηλεόραση και δυστυχώς περισσότερο πορνό. Τα αποτελέσματα είναι απογοητευτικά γιατί η παραπληροφόρηση, η αποδοχή ψευδών προτύπων, ο σεξισμός και η ομοφοβία ισχύουν. Επομένως, από τα παραπάνω, εξάγουμε τα ακόλουθα συμπεράσματα: Πρώτον, οι παρεμβάσεις σεξουαλικής υγείας είναι ελάχιστα τεκμηριωμένες σε εθνικό επίπεδο. Δεύτερον, υπάρχει έλλειψη σεξουαλικότητας και αγωγής υγείας σε ολόκληρη τη σχολική κοινότητα λόγω της ιδιαιτερότητας του θεσμικού πλαισίου. Τρίτον, υπάρχει έλλειψη έρευνας σε όλα τα στάδια της σεξουαλικής αγωγής. Τέταρτον, τα προγράμματα σεξουαλικής υγείας δεν έχουν διάρκεια και βιωσιμότητα και ό,τι διδάσκεται είναι κατακερματισμένο. Τέλος, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, κυρίως στο δημοτικό σχολείο, ουσιαστικά δεν υπάρχει και επί πλέον δεν παρέχεται κατάρτιση για διευθυντές αγωγής υγείας και γονείς (Δετοράκης 2007).

Στο σήμερα, οι αποκαλύψεις του κινήματος #MeToo, το οποίο αφορά σεξουαλικά κακοποιημένα άτομα, στην Ελλάδα στις αρχές του 2021 δημιούργησαν πολλές συζητήσεις για τη γνώση και την ευαισθητοποίηση των νέων σε θέματα που σχετίζονται με την ανθρώπινη σεξουαλικότητα, τις σχέσεις των φύλων, τη σεξουαλική αξιοπρέπεια και τη διαφορετικότητα. Εν τω μεταξύ, η ολοκλήρωση της πιλοτικής εφαρμογής των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων στα σχολεία κατά τη σχολική χρονιά 2020-2021 οδήγησε το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας να ανακοινώσει την ένταξη της σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης ως άξονα των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων στο υποχρεωτικό σχολικό πρόγραμμα (Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας, 2021). Ένας ακόμη από τους λόγους ένταξης της σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης στο σχολείο αποτελεί η αύξηση της σεξουαλικής βίας – εκμετάλλευσης. Το μάθημα εντάσσεται από το 2021 αρχικά στην Γ΄

Δημοτικού, την Στ' Δημοτικού και την Β' Γυμνασίου κατά την διάρκεια πέντε ως επτά εβδομαδιαίων συναντήσεων διάρκειας μίας ώρας.

Η αναγκαιότητα των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής και διαπροσωπικών σχέσεων, είναι παγκοσμίως αναγνωρισμένη, εδώ και πολλά χρόνια. Ωστόσο μέχρι και σήμερα η ελληνική κοινωνία έχει παραγκωνίσει επιδεικτικά τη σεξουαλική αγωγή κρατώντας την έξω από το επίσημο σχολικό πρόγραμμα σε κάθε βαθμίδα της εκπαίδευσης. Αυτό σημαίνει ότι τα παιδιά είναι πιο ευάλωτα σε κάθε είδους κίνδυνο, καθώς δεν έχουν στην κατοχή τους τα κατάλληλα εργαλεία για αναζητήσουν και διεκδικήσουν τη σεξουαλική και κατ' επέκταση την σωματική και ψυχική τους υγεία (Δημητρίου, 2022). Επομένως, η εισαγωγή της σεξουαλικής εκπαίδευσης στο σχολείο στην Ελλάδα αποτελεί ζωτικής σημασίας. Η ελληνική κοινωνία εμφανίζει αρκετά μεγάλο ποσοστό σεξουαλικώς μεταδιδόμενων νοσημάτων καθώς και ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό αμβλώσεων (Καδιγιαννόπουλος και συν., 2020). Στην Ελλάδα, οι νέοι δεν ενημερώνονται σχεδόν ποτέ από το σχολείο για θέματα σεξουαλικότητας ή σεξουαλικής υγείας. Αυτό φαίνεται έντονα από την μεγάλη έλλειψη σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης που υφίσταται οι νέοι Έλληνες. Πολλοί νέοι στην Ελλάδα όχι μόνο δεν είναι αρκετά ενημερωμένοι για σεξουαλικά θέματα, αλλά ακόμη θεωρούν τη διαφορετικότητα σχετικά με το σεξουαλικό προσανατολισμό ως μη φυσιολογική μέχρι και απειλητική (Gerouki, 2017).

Γενικότερα, η Σκανδιναβία έχει γίνει αντικείμενο θαυμασμού εδώ και καιρό από φιλελεύθερους και υποστηρικτές της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, οι οποίοι αναφέρουν συγκρίσιμα ποσοστά εφηβικής σεξουαλικότητας, αλλά χαμηλότερα ποσοστά εφηβικής εγκυμοσύνης, σεξουαλικά μεταδιδόμενων ασθενειών και αμβλώσεων από ότι σε άλλες χώρες όπως για παράδειγμα στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν, ωστόσο, δύο μεταβλητές τις οποίες η Σκανδιναβία γενικά, δεν χρειάστηκε να αντιμετωπίσει ιστορικά. Εν μέρει λόγω αυτών των οικονομικά σταθερών, ομοιογενών κοινωνιών, οι Σκανδιναβικές χώρες έχουν καθιερώσει εθνικά προγράμματα σπουδών σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης με σχετικά μικρή διαμάχη (Kvale, 2002). Όσον αφορά την Σουηδία, αυτή είναι μια χώρα που χαρακτηρίζεται διεθνώς προοδευτική με ένα πολύ καλό εκπαιδευτικό σύστημα, γεγονός που αποτυπώνεται στην επιτυχία των μαθητών της σε διεθνείς διαγωνισμούς κατατάσσοντας τη χώρα σε υψηλή θέση στη λίστα των υψηλότερων βαθμολογιών. Δεν υπάρχει σχεδόν καμία αντίθεση στη σεξουαλική εκπαίδευση στη Σουηδία και περιλαμβάνεται ως μέρος των γενικών στόχων υγείας για το έργο της δημόσιας υγείας και συχνά αναφέρεται ως σημαντικό μέρος της πρόληψης

και της προδιαπαιδαγωγικής της σεξουαλικής υγείας από ΣΜΝ (Gavey, 2012). Οι μελετητές υποστηρίζουν επίσης την ανάγκη για μια ενδυναμωτική κριτική παιδαγωγική, όπου οι μαθητές είναι υποκείμενα και όχι αντικείμενα που υπόκεινται σε καθεστώτα σεξουαλικής διαπαιδαγωγικής ενηλίκων (Naezer, Rommes και Jansen, 2017). Μελετητές όπως οι Sanjakdar et al., (2015), τονίζουν ότι προκειμένου να εφαρμοστούν τέτοια ιδανικά, πρέπει να δίνεται προσοχή στην ηγεμονία των διδακτικών πρακτικών σε αυτό τον τομέα. Σε σχέση με τη σεξουαλική διαπαιδαγωγή, βλέπουν την αμοιβαία εμπλοκή δασκάλων και μαθητών στην κριτική ως «ιδιαίτερα σημαντική για να καταστεί δυνατή η εξέταση των εννοιών της ανισότητας, της εκμετάλλευσης, της καταπίεσης και της κυριαρχίας» (Sanjakdar et al., 2015).

Υπάρχει μακρά ιστορία της σεξουαλικής διαπαιδαγωγικής στη Σουηδία, με τον ρόλο της διδασκαλίας να γίνεται όλο και πιο ισχυρός στο πρώτο μισό του εικοστού αιώνα. Το 1955, η Σουηδία έγραψε ιστορία όταν έγινε η πρώτη χώρα στον κόσμο που έκανε υποχρεωτική την εκπαίδευση για την σεξουαλική αγωγή, την σεξουαλικότητα και το φύλο στα σχολεία σε όλη τη χώρα. Έκτοτε, ο πρόγραμμα σπουδών ενημερώνεται συνεχώς από τότε, πιο πρόσφατα το 2011, αφού οι νέοι νόμοι δέσμευσαν τα σχολεία να προωθήσουν την ισότητα των φύλων στην τάξη (Bengtsson και Bolander, 2020), καθώς την ίση αξιοπρέπεια όλων, προλαμβάνοντας παράλληλα κοινωνικά προβλήματα. τα πάντα, από το HIV/AIDS, τα χλαμύδια και τα αυξανόμενα ποσοστά αμβλώσεων έως τη χρήση σεξουαλικής γλώσσας, τη σεξουαλική εκμετάλλευση, τη βία που σχετίζεται με την τιμή και την καταπίεση (Skolverket, 2014). Παρά το γεγονός ότι ήταν υποχρεωτική για πολλά χρόνια, η ποιότητα της σεξουαλικής διαπαιδαγωγικής ποικίλλει με την πάροδο των ετών, με μεγάλες διαφορές τόσο μεταξύ όσο και εντός των σχολείων. Κατά συνέπεια, πρέπει να εφαρμοστούν μέτρα όπως εθνικές πρωτοβουλίες για την περαιτέρω ενίσχυση αυτού του έργου. Η σεξουαλική διαπαιδαγωγή μπορεί να αντιμετωπίσει πολλές διαφορετικές προοπτικές που μαζί παρέχουν στους μαθητές μια πλήρη εικόνα του τι μπορεί να περιλαμβάνει η ανθρώπινη σεξουαλικότητα και σχέσεις. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει οτιδήποτε από ιστορική προοπτική για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα και τις σχέσεις, τον τρόπο με τον οποίο οι διαφορετικές θρησκείες προσεγγίζουν αυτά τα ζητήματα, τι μπορεί κανείς να μάθει από λογοτεχνικές περιγραφές και πώς εμφανίζονται οι κανόνες που σχετίζονται με το φύλο και τη σεξουαλικότητα στη διαφήμιση, τη νομοθεσία που διέπει τις σχέσεις στη Σουηδία σήμερα. Όροι όπως η σεξουαλικότητα, οι σχέσεις, το φύλο, η ισότητα των φύλων και οι νόρμες έχουν συμπεριληφθεί από το 2011

σε αρκετά προγράμματα μαθημάτων και μαθημάτων για την υποχρεωτική και ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και την εκπαίδευση ενηλίκων. Αυτό σημαίνει ότι η ευθύνη για αυτό το μάθημα βαρύνει αρκετούς καθηγητές και ότι θα αναπτυχθεί στο πλαίσιο πολλαπλών μαθημάτων και θεμάτων.

Πιο συγκεκριμένα, και σύμφωνα με τον επίσημο σουηδικό νόμο για την εκπαίδευση (The Swedish Education Act, Section 5), αυτή οφείλει να σχεδιαστεί με βάση τις βασικές αξίες της δημοκρατίας και των ανθρώπινων δικαιωμάτων, όπως το απαραβίαστο της ανθρώπινης ζωής, η ατομική ελευθερία και ακεραιότητα, η ίση αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων, η ισότητα και η αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων. Με βάση αυτό, δημιουργήθηκε και το πρόγραμμα για την σεξουαλική αγωγή. Όλα τα νηπιαγωγεία θα πρέπει, σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών για την προσχολική ηλικία, να προσπαθούν να διασφαλίσουν ότι κάθε παιδί κατανοεί ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν ίση αξιοπρέπεια ανεξάρτητα από το κοινωνικό υπόβαθρο και ανεξάρτητα από φύλο, εθνοτική καταγωγή, θρησκεία ή άλλη πεποίθηση, σεξουαλικό προσανατολισμό ή λειτουργική αναπηρία. Τα νηπιαγωγεία θα πρέπει να εξουδετερώνουν τα παραδοσιακά πρότυπα φύλου και τους ρόλους των φύλων. Τα κορίτσια και τα αγόρια στην προσχολική ηλικία θα πρέπει να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες να αναπτύξουν και να εξερευνήσουν τις ικανότητες και τα ενδιαφέροντά τους χωρίς περιορισμούς που επιβάλλονται από στερεότυπους ρόλους των φύλων. Ο διευθυντής του νηπιαγωγείου είναι υπεύθυνος για την ποιότητα του νηπιαγωγείου και, εντός δεδομένων περιορισμών, έχει συγκεκριμένες αρμοδιότητες, όπως η θέσπιση, η υλοποίηση, η παρακολούθηση και η αξιολόγηση των προγραμμάτων δράσης του νηπιαγωγείου για την πρόληψη και την αντιμετώπιση όλων των μορφών διακρίσεων και εξευτελιστικής μεταχείρισης μεταξύ των παιδιών και έχει επίσης την ευθύνη να διασφαλίζει ότι το προσωπικό αποκτά τακτικά την ανάπτυξη ικανοτήτων που απαιτείται για να είναι σε θέση να εκτελεί τα καθήκοντά του με επαγγελματικό τρόπο. Σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών για την υποχρεωτική εκπαίδευση, την προσχολική εκπαίδευση και το πρόγραμμα σπουδών για το υποχρεωτικό σχολείο για μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες, ο διευθυντής έχει τη συνολική ευθύνη για τη διασφάλιση ότι όλοι οι μαθητές λαμβάνουν ολοκληρωμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Ο διευθυντής έχει ειδική ευθύνη να διασφαλίσει ότι «η διδασκαλία σε διαφορετικά μαθήματα ενσωματώνει διεπιστημονικούς τομείς γνώσης, όπως το περιβάλλον, η κυκλοφορία, η ισότητα των φύλων, τα θέματα των καταναλωτών, το φύλο και οι ανθρώπινες σχέσεις, καθώς και οι κίνδυνοι που ενυπάρχουν στον καπνό, το αλκοόλ, και ναρκωτικά».

Υπάρχουν διάφορες έννοιες που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα σπουδών και στα αναλυτικά προγράμματα μαθημάτων και θεμάτων που έχουν κάποια σχέση με το πεδίο της σεξουαλικότητας και των ανθρώπινων σχέσεων. Ο όρος ανθρώπινες σχέσεις περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα σπουδών με ευθύνη του διευθυντή, αλλά στα αναλυτικά προγράμματα μαθημάτων και θεμάτων οι ανθρώπινες σχέσεις ονομάζονται απλώς σχέσεις, ενώ το φύλο, οι ρόλοι του φύλου και τα πρότυπα φύλου είναι όροι που επαναλαμβάνονται σε πολλά μέρη. Χρησιμοποιούνται επίσης όροι όπως κανόνες, αξίες και ηθική, όπως και η ισότητα των φύλων, η σεξουαλικότητα και ο σεξουαλικός προσανατολισμός. Ο όρος ταυτότητα μπορεί να βρεθεί, για παράδειγμα, στα αναλυτικά προγράμματα για τον αθλητισμό και την υγεία και για τις θρησκευτικές σπουδές στο γυμνάσιο. Το πρόγραμμα σπουδών της επιστήμης αναφέρει επίσης τους όρους λαγνεία και σεξουαλική υγεία. Τα έγγραφα διακυβέρνησης υποδεικνύουν ότι ορισμένα μαθήματα έχουν μεγαλύτερη ευθύνη στην προσπάθεια μετάδοσης γνώσεων σχετικά με την ισότητα των φύλων, τη σεξουαλικότητα και τις σχέσεις, καθώς τα αντίστοιχα μαθήματα και τα αναλυτικά προγράμματα των μαθημάτων περιέχουν διάφορες πτυχές της σεξουαλικής αγωγής. Ταυτόχρονα, η σεξουαλική πράξη και οι ανθρώπινες σχέσεις, με την ευρύτερη έννοια, είναι μια πτυχή του έργου για την ενστάλαξη θεμελιωδών αξιών και επομένως μπορούν να συμμετέχουν όλοι οι εκπαιδευτικοί ανεξαρτήτως γνωστικού αντικειμένου. Παρακάτω είναι μερικά παραδείγματα της διατύπωσης που χρησιμοποιείται σε σχέση με την ισότητα των φύλων, το φύλο, τα πρότυπα φύλου, τη σεξουαλικότητα και τις ανθρώπινες σχέσεις από τα αναλυτικά προγράμματα του μαθήματος και του θέματος. Αυτό αφορά κυρίως το βασικό περιεχόμενο που πραγματεύεται ρητά αυτούς και άλλους σχετικούς όρους.

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι ένα διεπιστημονικό μάθημα και πολλά σχολεία αποτελούν μια ομάδα, που συχνά αποτελείται από δασκάλους και μια σχολική νοσοκόμα ή/και έναν σχολικό σύμβουλο στη Σουηδία. Μερικές φορές οι μαθητές είναι μέρος της ομάδας ή τουλάχιστον συμμετέχουν στον προγραμματισμό. Το μεγαλύτερο μέρος της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης διεξάγεται στην πέμπτη, όγδοη και ένατη σχολική χρονιά, αν και διαφέρει από σχολείο σε σχολείο (Mallett και Herbe, 2011). Η εφηβεία, η ανάπτυξη του σώματος, η αγάπη, η εικόνα του εαυτού, η «πρώτη φορά», ο αυνανισμός, τα προφυλακτικά και οι προληπτικές μέθοδοι, το φύλο και ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι μερικά σημαντικά θέματα. Οι Σουηδοί μαθητές σύμφωνα με τους Bengtsson Bolander, (2020), ξεκινούν την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα 11 χρόνια

στο πέμπτο έτος του δημοτικού σχολείου, αρχίζοντας να μαθαίνουν τα βασικά της εφηβείας και της σωματικής ανάπτυξης. Τα μαθήματα συνεχίζονται συνήθως το όγδοο έτος, με επίκεντρο τη σεξουαλική υγεία και τα ΣΜΝ, και το ένατο έτος, εστιάζοντας στις σχέσεις και την αγάπη.

Η βιολογία και οι κοινωνικές επιστήμες είναι αυτές που ασχολούνται με τη γνώση του ανθρώπινου σώματος, την αναπαραγωγή, τη σεξουαλικότητα και τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Ωστόσο, όροι όπως η ισότητα των φύλων, η ευθύνη, τα παγκόσμια επίπεδα και η ιστορική προοπτική έχουν προστεθεί στο αναλυτικό πρόγραμμα του μαθήματος, γεγονός που ενισχύει τη διεπιστημονική προοπτική. Τα θρησκευτικά πρέπει να αφορούν την ανθρωπότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ηθική και τα ήθη. Οι κεντρικές ιδέες στις διάφορες θρησκείες, οι ποικίλες ερμηνείες που υπάρχουν σε διαφορετικές θρησκείες, οι κλάδοι τους και ο τρόπος με τον οποίο ασκούνται είναι άλλοι τομείς που θα αντιμετωπίσουν ιδέες σχετικά με την ισότητα των φύλων, το φύλο, τη σεξουαλικότητα και τις σχέσεις. Η διδασκαλία στο μάθημα της πολιτικής αγωγής πρέπει να αντιμετωπίζει ζητήματα όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι διακρίσεις, ο πληθυσμός, οι πολιτικές ιδεολογίες και οι τρέχουσες κοινωνικές υποθέσεις. Όλοι αυτοί οι τομείς μπορούν να συνδεθούν με πρότυπα φύλου, σεξουαλικότητα και σχέσεις. Οι συνθήκες διαβίωσης και η ισότητα των φύλων είναι επαναλαμβανόμενα θέματα τόσο στο στόχο όσο και στο βασικό περιεχόμενο. Το βασικό περιεχόμενο περιέχει διάφορες διατυπώσεις που συγκεκριμενοποιούν τη δουλειά με τη σεξουαλικότητα, την ισότητα των φύλων και τις σχέσεις.

Παρακάτω, παρατίθενται αναλυτικά τα προγράμματα σπουδών ανά μάθημα και σχολικό έτος στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση που αφορούν την σεξουαλική αγωγή, ενώ γίνεται και μνεία στο πρόγραμμα του γυμνασίου για να εξηγηθεί καλύτερα ο ρόλος των προγραμμάτων του δημοτικού, ως προ-πομπός.

- Βιολογία, σχολικά έτη 4–6 → Ανθρώπινη εφηβεία, σεξουαλικότητα και αναπαραγωγή και επίσης ερωτήματα σχετικά με την ταυτότητα, την ισότητα των φύλων, τις σχέσεις, την αγάπη και την ευθύνη.
- Κοινωνικές Επιστήμες Σπουδές, σχολικά έτη 1–6 στην υποχρεωτική εκπαίδευση για μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες. → Η εφηβεία και οι επιπτώσεις της στο άτομο. Σεξουαλικότητα, αναπαραγωγή και διαφορετικοί τύποι σχέσεων.
- Βιολογία, σχολικά έτη 7–9 (Γυμνάσιο) → Ανθρώπινη σεξουαλικότητα και αναπαραγωγή, καθώς και ερωτήματα σχετικά με την ταυτότητα, την ισότητα των

φύλων, τις σχέσεις, την αγάπη και την ευθύνη. Μέθοδοι πρόληψης των σεξουαλικά μεταδιδόμενων ασθενειών και της ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης σε ατομικό και παγκόσμιο επίπεδο και από ιστορική προοπτική.

- Θρησκευτικά, σχολικά έτη 4–6 → Καθημερινές ηθικές ερωτήσεις σχετικά με τις ταυτότητες και τους ρόλους των κοριτσιών και των αγοριών, καθώς και την ισότητα των φύλων, τη σεξουαλικότητα, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τον αποκλεισμό και την παραβίαση δικαιωμάτων.
- Θρησκευτικά, σχολικά έτη 7–9 → Συγκρούσεις και ευκαιρίες σε κοσμικές και πλουραλιστικές κοινωνίες, όπως ζητήματα που αφορούν την ελευθερία της θρησκευτικής έκφρασης, τη σεξουαλικότητα και τις απόψεις για την ισότητα των φύλων. Πώς απεικονίζονται διαφορετικά ζητήματα ζωής, όπως ο σκοπός της ζωής, οι σχέσεις, η αγάπη και η σεξουαλικότητα, στη λαϊκή κουλτούρα.
- Πολιτική Αγωγή, σχολικά έτη 4–6 → η οικογένεια και διαφορετικές μορφές συμβίωσης. Σεξουαλικότητα, ρόλοι των φύλων και ισότητα των φύλων. Διάδοση πληροφοριών, διαφήμιση και διαμόρφωση κοινής γνώμης σε διάφορα μέσα. Πώς αντιπροσωπεύονται η σεξουαλικότητα και οι ρόλοι των φύλων στα μέσα ενημέρωσης και τη λαϊκή κουλτούρα.
- Πολιτική Αγωγή, σχολικά έτη 7–9 → Η ταυτότητα των νέων, ο τρόπος ζωής και η ευημερία και πώς αυτό επηρεάζεται από παράγοντες όπως το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, το φύλο και ο σεξουαλικός προσανατολισμός. Διαφορές μεταξύ των οικονομικών πόρων, της εξουσίας και της επιρροής των ανθρώπων που σχετίζονται με το φύλο, την εθνικότητα και το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Η σχέση μεταξύ κοινωνικοοικονομικού υποβάθρου, εκπαίδευσης, στέγασης και πρόνοιας. Οι έννοιες της ισότητας και της ισότητας των φύλων.
- Πολιτική Αγωγή, σχολικά έτη 7–9, υποχρεωτικό σχολείο για μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες → Ζητήματα ζωής που είναι σημαντικά για τον μαθητή. Ταυτότητα και δημιουργία ταυτότητας σε σχέση με το φύλο, τη σεξουαλικότητα και τον τρόπο ζωής.

Όπως προ αναφέρθηκε, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση με ενσωματωμένη ύλη, καθοδηγούμενη από δασκάλους δεν είναι κάτι καινούργιο για τα σουηδικά σχολεία. Αυτές οι ιδέες ήταν ήδη κεντρικές όταν η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση έγινε υποχρεωτική το 1955 και γράφτηκε στον οδηγό για δασκάλους που διανεμήθηκε το 1956.

Αυτό το έγγραφο περιλαμβάνει την ακόλουθη δήλωση σχετικά με την ένταξη των μαθημάτων και τη διεπιστημονική προσέγγιση: «στο σχολείο, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση πρέπει να Αντιμετωπίστηκε σε όλη τη διάρκεια, ιδιαίτερα στα θέματα της οικιακής οικονομίας, των επιστημονικών σπουδών και της αγωγής του πολίτη τα προηγούμενα χρόνια, και στη βιολογία και την υγεία, τις σπουδές του Χριστιανισμού και την ιστορία με την πολιτική στα τελευταία χρόνια. Θα πρέπει επίσης να παρέχεται σεξουαλική διαπαιδαγώγηση εντός του αντικειμένου παιδικής μέριμνας. αναφορικά με το σύστημα μαθήματος-δασκάλου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, μπορεί ίσως να υποστηριχθεί ότι, όσον αφορά τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, θα ήταν κατάλληλη κάποια μορφή διαίρεσης όσον αφορά τα καθήκοντα των δασκάλων βιολογίας, χριστιανισμού και ιστορίας, έτσι ώστε αυτοί οι πρώτοι που αναφέρονται αφιερώνουν τη διδασκαλία τους αποκλειστικά στις ιατροβιολογικές πτυχές, ενώ οι δάσκαλοι του χριστιανισμού ασχολούνται με τις ηθικές πτυχές και οι δάσκαλοι της ιστορίας τους κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες. Ωστόσο, μια τόσο αυστηρή κατανομή καθηκόντων δεν είναι ούτε δυνατή ούτε ενδεδειγμένη. Κάθε δάσκαλος με εμπειρία σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης γνωρίζει ότι οι βιολογικές πτυχές πρέπει να συνοδεύονται από συζήτηση των ηθικών απόψεων και ότι είναι αδύνατο στη βιολογική παρουσίαση αυτού του υλικού να παραλείπονται οι κοινωνικοοικονομικές πτυχές». Το ποιος θα πρέπει να είναι υπεύθυνος για την παροχή σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης ήταν ένα άλλο θέμα προς συζήτηση όλα αυτά τα χρόνια. Σήμερα, οι εκπαιδευτικοί έχουν κεντρικό ρόλο σε αυτό το έργο λόγω της διεπιστημονικής προοπτικής και των νέων διατυπώσεων των αναλυτικών προγραμμάτων των μαθημάτων και των θεμάτων. Ωστόσο, το γεγονός ότι οι δάσκαλοι είχαν καλά προσόντα για αυτή τη δουλειά είχε ήδη τονιστεί το 1956: «για να είναι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση έμφυτη πτυχή της διδασκαλίας στα σχολεία, οι δάσκαλοι θα πρέπει να έχουν αυτό το καθήκον να τους ανατεθεί από το σωματείο. Υπάρχουν κάποιοι που υποστήριζαν ότι θα ήταν προτιμότερο, όποτε είναι δυνατόν, ένας γιατρός να παρέχει σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Ωστόσο, φαίνεται λογικό να υποθέσουμε ότι οι δάσκαλοι, λόγω του ότι έχουν ιδιαίτερα εκπαιδευτικά προσόντα και είναι συνηθισμένοι να επικοινωνούν με νέους, είναι γενικά οι καταλληλότεροι για την παροχή αυτής της διδασκαλίας. Στη συνέχεια θα συγχωνευθεί οργανικά με εκείνα τα θέματα, στο πλαίσιο των οποίων θα πρέπει να κοινοποιηθεί». (Handledning i sexundervisning [εγχειρίδιο σεξουαλικής αγωγής], 1956)

Μέσω των διευθυντών τους, τα σχολεία έχουν τη συνολική ευθύνη να διασφαλίσουν ότι όλοι οι μαθητές λαμβάνουν μια ολοκληρωμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Η Σουηδική Εθνική Υπηρεσία για την Εκπαίδευση διέπει αυτό το έργο μέσω της διατύπωσης των προγραμμάτων σπουδών, ωστόσο, τα ίδια τα σχολεία αποφασίζουν πώς θα δομηθεί και θα οργανωθεί η διδασκαλία. Η Σουηδική Εθνική Υπηρεσία για την Εκπαίδευση παρέχει υποστήριξη με τη μορφή συνεχούς επαγγελματικής εξέλιξης, υλικών και με την ανάδειξη καλών παραδειγμάτων, αλλά όχι με την μορφή πρακτικών οδηγιών ή εκπαιδευτικού υλικού πάνω σε αυτό το θέμα. Πολλοί άλλοι παράγοντες στη σουηδική κοινωνία έχουν επίσης συνεισφέρει εδώ και πολύ καιρό υποστηρίζοντας το σχολικό προσωπικό με γνώσεις, διδακτικό υλικό και στην ανάπτυξη των μεθόδων εργασίας του. Μη κυβερνητικές οργανώσεις όπως η Σουηδική Ένωση για τη Σεξουαλική Αγωγή (RFSU), και η η Σουηδική Ομοσπονδία για τα Δικαιώματα των Λεσβίων, Ομοφυλοφίλων, Αμφιφυλόφιλων και Τρανσφυλικών (RFSL) είναι, και ήταν, κλειδί για την αύξηση της τεχνογνωσίας του προσωπικού και, ως εκ τούτου, για την ανάπτυξη της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης που παρέχεται στα σχολεία. Παράγουν διδακτικό υλικό και πρακτικούς οδηγούς, οργανώνουν εκπαίδευση επαγγελματικής ανάπτυξης και μοιράζονται την εμπειρία τους. Αρχές όπως η Υπηρεσία Δημόσιας Υγείας της Σουηδίας και η Σουηδική Υπηρεσία για τη Νεολαία και την Κοινωνία των Πολιτών έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία μιας βάσης γνώσεων και επίσης διαθέτουν πόρους σε άλλους παράγοντες. Πολλά νομαρχιακά συμβούλια εργάζονται ενεργά με την πρόληψη όσον αφορά τη σεξουαλική υγεία και έχουν πρωτοβουλίες που στοχεύουν στα σχολεία. Η Σουηδική Εθνική Υπηρεσία για την Εκπαίδευση αναγνωρίζει ότι η συνεργασία μεταξύ αρχών και οργανισμών είναι σημαντική για την ανάπτυξη της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης που παρέχεται στα σουηδικά σχολεία.

Συνοπτικά, το πρόγραμμα σπουδών είναι ασυνήθιστο ενώ πολύ λίγες άλλες χώρες συμπεριλαμβάνουν το θέμα σε άλλα μαθήματα. Είναι ακόμη πιο σπάνιο να επιβάλει κανείς στους σχολικούς υπαλλήλους να καταπολεμήσουν προληπτικά την ανισότητα των φύλων και την παρενόχληση με βάση το φύλο. Για να γίνει η εκπαίδευση κατάλληλη για την ηλικία και την ομάδα, πολλοί δάσκαλοι αφήνουν τους μαθητές να κάνουν ερωτήσεις ανώνυμα. Στο πέμπτο έτος, όταν οι μαθητές είναι 11 ετών, καλύπτονται θέματα όπως η εφηβεία, η ανάπτυξη του σώματος και ο αυνανισμός. Στο όγδοο έτος, στην ηλικία των 14 ετών, πολλά σχολεία επικεντρώνονται σε θέματα όπως οι σωματικές λειτουργίες και τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Στο ένατο έτος γίνεται συχνά εστίαση στις

σχέσεις. Πολλά θέματα επαναλαμβάνονται, καθώς οι σκέψεις και οι ερωτήσεις των μαθητών αλλάζουν καθώς μεγαλώνουν και αποκτούν εμπειρία (Haggis και Mullholland, 2014). Γενικά, η Σουηδία είναι μια από τις πρώτες χώρες στον κόσμο που παρείχε σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία. Το μάθημα εισήχθη το 1942 και έγινε υποχρεωτικό το 1955. Τις επόμενες δεκαετίες, η σουηδική σεξουαλική διαπαιδαγώγηση πέρασε από πολλές σημαντικές αλλαγές. Εξελίχτηκε από την έμφαση στην αποχή πριν από το γάμο, στην επικέντρωση στην επιβεβαίωση της σεξουαλικότητας και αργότερα επίσης στην πρόληψη των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων (ΣΜΝ), συμπεριλαμβανομένου του HIV/AIDS, και στην προώθηση της ισότητας των φύλων (Danielsson, Rogala και Sundstro, 2001). Ακόμη, έχει τη φήμη ότι είναι μια ανοιχτή κοινωνία που είναι απαλλαγμένη από σεξουαλική καταστολή. Το κράτος αναλαμβάνει μεγάλη ευθύνη για κοινωνικά ζητήματα και υπάρχει ευρεία συναίνεση για τα δικαιώματα των νέων σε επαρκή και αντικειμενική ενημέρωση και υπηρεσίες σχετικά με τη σεξουαλικότητα και την αναπαραγωγή. Η σεξουαλική εκπαίδευση σύμφωνα με το πώς διδάσκεται στη Σουηδία, θα πρέπει να καλύπτει την ανατομία, το φύλο και τη διαχείριση των σχέσεων (Parker et al., 2009).

6. Συζήτηση & Συμπεράσματα

Το περιεχόμενο της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης ποικίλλει πολύ εντός, καθώς και μεταξύ των δύο χωρών μελέτης με βασικότερη διαφορά το γεγονός ότι στην Σουηδία η σεξουαλική εκπαίδευση ξεκινάει από μικρή ηλικία, από την προσχολική, εντείνεται στο δημοτικό και κορυφώνεται στο γυμνάσιο. Αντίθετα στην Ελλάδα η σεξουαλική εκπαίδευση διδάσκεται σε μεγάλη ηλικία, πέραν του γεγονότος ότι δεν είναι υποχρεωτική και δεν διδάσκεται ουσιαστικά σε καμία εκπαιδευτική βαθμίδα. Επίσης, στην Σουηδία, η εκπαίδευση για την σεξουαλική αγωγή είναι υποχρεωτική από το 1955 στην εκπαίδευση του κράτους, ενώ στην Ελλάδα προσπαθεί ακόμα να εφαρμοστεί ως υποχρεωτικό και μόνο φέτος εντάχθηκε στο πρόγραμμα σπουδών μελέτης των σχολείων.

Στην Σουηδία τα παιδιά από τα 11 έτη, στην Πέμπτη τάξη, αρχίζουν να μαθαίνουν τα βασικά της εφηβείας και της σωματικής ανάπτυξης. Τα μαθήματα συνεχίζονται συνήθως στο όγδοο έτος, με επίκεντρο τη σεξουαλική υγεία και τα ΣΜΝ, και στο ένατο έτος, εστιάζουν στις σχέσεις και την αγάπη. Στη συνέχεια, οι μαθητές πηγαίνουν στο γυμνάσιο, όπου η ισότητα των φύλων και η σεξουαλική υγεία σταματούν να διδάσκονται ως μεμονωμένα μαθήματα. Αντίθετα, τα θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης ενσωματώνονται σε άλλα μαθήματα όπως η βιολογία και η ιστορία, οι τέχνες και η Πολιτική αγωγή. Αντίθετα, στην Ελλάδα η σεξουαλική εκπαίδευση διδάσκεται σε μεγάλη ηλικία και όχι ως υποχρεωτικό μάθημα όπως σε όλες τις άλλες χώρες που εξετάστηκαν, αλλά ως ένα μάθημα της θεματικής εβδομάδας που αν θέλει επιλέγει κάποιος μαθητής.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα ποσοστά ανεπιθύμητων εγκυμοσύνων στην εφηβεία καθώς και τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα έχουν μειωθεί σε μεγάλο βαθμό στις χώρες όπου εφαρμόζεται η διδασκαλία αυτού του μαθήματος, εκτός της Ελλάδος, όπου κάθε χρόνο περισσότερες από 30.000 Ελληνίδες κάτω των 16 ετών κάνουν έκτρωση. Επιπλέον, μέσα από την μελέτη της παρούσας εργασίας, έγινε αντιληπτό ότι οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης διαφέρουν πολύ από χώρα σε χώρα, από την παραδοσιακή, επίσημη διδασκαλία στην τάξη έως την εκπαίδευση ομοτίμων. Τα υλικά που χρησιμοποιούνται κυμαίνονται από οπτικά βοηθήματα, μέσα μαζικής ενημέρωσης, βίντεο, CD-ROM, το θέατρο έως και το Διαδίκτυο, το οποίο χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο για εκπαιδευτικούς σκοπούς.

Πολλά από τα προβλήματα της εφηβείας σχετίζονται με τη δυσκολία της κοινωνίας να προσαρμοστεί στη δομικά μεταβαλλόμενη θέση των εφήβων σε αυτή. Στη σύγχρονη κοινωνία, οι νέοι αναπτύσσονται σωματικά και συναισθηματικά σε αρκετά νεαρή ηλικία, αλλά μόνο αρκετά χρόνια αργότερα είναι έτοιμοι να δημιουργήσουν οικογένεια. Είναι το αυξανόμενο χάσμα μεταξύ της σωματικής ωριμότητας από τη μια πλευρά και της «κοινωνικής ωριμότητας» από την άλλη, που προκαλούν πολλά από τα προβλήματα της σεξουαλικότητας των εφήβων. Ειδικά στην Ελλάδα, όπου το μάθημα της σεξουαλικής εκπαίδευσης έγινε πρόσφατα υποχρεωτικό, και η χώρα βρίσκεται ακόμα πολύ πίσω στο ζήτημα αυτό, ειδικά αν συγκριθεί με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, και δη την Σουηδία που ήταν το αντικείμενο της συγκριτικής μελέτης, είναι σημαντικό να δομηθεί και να διδάσκεται σωστά, ώστε να αποφεύγονται γεγονότα όπως οι ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες και τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Συμπερασματικά, όταν η σεξουαλικότητα των εφήβων δεν καταδικάζεται αλλά παρέχονται υπηρεσίες σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης και σεξουαλικής υγείας, είναι δυνατόν να βελτιωθεί σε βάθος η σεξουαλική υγεία των εφήβων με σχετικά μικρό κόστος. Όμως κάθε χρόνο ωριμάζουν νέες ομάδες νέων που απαιτούν νέες προσπάθειες. Απαιτείται εκπαίδευση, συμβουλευτική και υπηρεσίες.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι είναι απαραίτητο, ακόμη και απαραίτητο, να αναθεωρηθούν τα προγράμματα σπουδών του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και να αναληφθούν συστηματικότερα άλλες προσπάθειες εκσυγχρονισμού του. Οι ίδιες οι χώρες πρέπει να κατανοήσουν την ανάγκη ενημέρωσης και προετοιμασίας των παιδιών σχετικά με τη σεξουαλικότητα από μικρή ηλικία και να συντονίσουν την υποστήριξη για την πλήρη ενσωμάτωση θεμάτων σεξουαλικής εκπαίδευσης στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Είναι σημαντικό τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής να γίνονται κατανοητά και να παρέχονται από άτομα που έχουν ισχυρό αίσθημα ευθύνης απέναντι στους μαθητές. Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας, έγινε σαφές ότι χρειάζονταν περισσότερες ενέργειες και εφαρμογές προκειμένου να διαμορφωθεί η νέα εικόνα των ελληνικών σχολείων με τον απαραίτητο τρόπο. Επομένως, υπάρχει η ανάγκη σχεδίασης και ένταξης ενός οργανωμένου προγράμματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, το οποίο μάλιστα θα γίνεται πρώτα σεβαστό από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς και μέσω αυτών από τα παιδιά. Οπότε ένας στοχευμένος επαναπροσδιορισμός θεωρείται αναγκαίος στα δεδομένα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Βιβλιογραφία

Abbott, K., Ellis, S., Abbott, R. (2015). “We Don’t Get into All That”: An Analysis of How Teachers Uphold Heteronormative Sex and Relationship Education. *J. Homosex.* Bagge, S. (2005). "The Scandinavian Kingdoms". In McKitterick, Rosamond (ed.). *The New Cambridge Medieval History*. Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-36289-4.

Bengtsson, J. & Bolander, E. (2020). Strategies for inclusion and equality – ‘norm- critical’ sex education in Sweden, *Sex Education*, 20:2, 154-169, DOI: 10.1080/14681811.2019.1634042

Bengtsson, J. & Bolander, E. (2020). Strategies for inclusion and equality – ‘norm- critical’ sex education in Sweden, *Sex Education*, 20:2, 154-169, DOI: 10.1080/14681811.2019.1634042

Boethius, C. (1985). Sex education in Swedish schools: the facts and the fiction. *Fam Plann Perspect.* PMID: 3842667

Bolander, E. (2009). Risk och bejakande: sexualitet och genus i sexualupplysning och sexualundervisning i TV. Linköping: Linköpings Universitet.

Boone, T. L. (2015). Messages about sexuality: an ecological perspective. *Sex Education*, 15,437-450. doi:10.1080/14681811.2015.1036981

Brouskeli, V. & A. Sapountzis. (2017). Early Childhood Sexuality Education: Future Educators’ Attitudes and Considerations. *Research in Education*, 99(1), 56–68. DOI: 10.1177/0034523717740149.

Bridges, A. J., Wosnitzer, R., Scharrer, E., Sun, C., & Liberman, R. (2010). Aggression and sexual behavior in best-selling pornography videos: a content analysis update. *Violence Against Women*, 16(10), 1065–1085. <https://doi.org/10.1177/1077801210382866>.

Coyne, S. M., Ward, L. M., Kroff, S. L., Davis, E. J., Holmgren, H. G., Jensen, A. C., Essig, L. W. (2019). Contributions of mainstream sexual media exposure to sexual attitudes, perceived peer norms, and sexual behavior: a meta-analysis. *Journal of Adolescent Health*. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2018.11.016>

- Constantine, N. et al. (2015). Short-term effects of a rights-based sexuality education curriculum for high-school students: A cluster-randomized trial. *BMC Public Health*. doi: 10.1186/s12889-015-1625-5.
- Danielsson M, Rogala C, Sundstro, K. (2001). Teenage sexual and reproductive behaviour in developed countries: Country report for Sweden. New York: The Alan Guttmacher Institute 2001:7.
- D'Emilio, John, and Estelle B. (1988). Freedman. *Intimate Matters: A History of Sexuality in America*. New York: Harper and Row
- De Matos, M. G., Reis, M., Ramiro, L., Ribeiro, J. L. P., & Leal, I. (2014). Sexual Education in Schools in Portugal: Evaluation of a 3 Years Period. *Creative Education*, 5, 1353-1362. <http://dx.doi.org/10.4236/ce.2014.515154>
- Depauli, C. and Plaute, W. (2018). Parents' and teachers' attitudes, objections and expectations towards sexuality education in primary schools in Austria. *Sex Education*, 18(5), pp.511-526.
- Didaskalou, E.S., 2002. Current obstacles to change in Greek primary schools: implications for managing behaviour problems. *European Journal of Education*, 37(4), pp.473-482.
- Döring, N. (2014). Consensual sexting among adolescents: risk prevention through abstinence education or safer sexting? *Cyberpsychology* 8:9. doi: 10.5817/CP2014-1
- Edgardh, K. (2002). Sexual behavior in a low-income high school setting in Stockholm
- Egeland, I. (1978). Sex education in Norway, *International Planned Parenthood Federation Europe Regional Information Bulletin*, 7(4), 3–4.
- Erhamwilda, A. D. Suhardini, & N. Afrianti. (2017). Analysis of Early Childhood Teacher Perceptions of Sex Education in an Islamic Perspective. *Mimbar*, 33(1), 81–89. DOI: 10.29313/mimbar.33i1.2071
- European Expert Group on Sexuality Education. (2016). Sexuality education – what is it?, *Sex Education*, 16:4, 427-431, DOI: 10.1080/14681811.2015.1100599
- Exarchos, LM., Markantes, G.K., Stamou, M.I. et al. (2022). Teenage pregnancies in Western Greece: experience from a university hospital setting. *Hormones* 21. <https://doi.org/10.1007/s42000-021-00337-8>

- Ganji, J. et al. (2018). Sexual Health Education at Home: Attitude and Practice of Iranian Parents. *Iran J Public Health*, 47(1), 146–147
- Gavin, L.E., Catalano, R.F., Markham, C.M. (2010). Positive youth development as a strategy to promote adolescent sexual and reproductive health. *Journal of Adolescent Health*. S1-S6. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2009.12.017> PMID:20172457
- Gavey, N. (2012). Beyond “empowerment”? Sexuality in a sexist world. *Sex Roles*, 66, 718–724. doi:10.1007/s11199-011-0069-3
- Gavalas, V. S. (2008). Marriage patterns in Greece during the twentieth century, Continuity and Change 23(3): doi:10.1017/S0268416008006826
- Gerouki, M. (2017). Greek Students’ Understanding of Sexual Diversity and Difference – Implications for Educational Policies and Practices. *The Journal of Sexual Medicine*, 14(5), e231. <https://doi.org/10.1016/j.jsxm.2017.04.114>
- Gerouki, M. (2007). Sexuality and relationships education in the Greek primary schools—see no evil, hear no evil, speak no evil. *Sex Education*, 7(1), pp.81-100.
- Gluckman, P. D., & Hanson, M. A. (2006). Precocious and early-onset puberty. *Trends in Endocrinology & Metabolism*, 1(17), 7-12.
- Golub, S.A., Gamarel, K.E. & Lelutiu-Weinberger, C. (2017). The Importance of Sexual History Taking for PrEP Comprehension Among Young People of Color. *AIDS Behav* 21, 1315–1324 <https://doi.org/10.1007/s10461-016-1512-9>
- Guttmacher Institute. (2019). Global and Regional Estimates of Unintended Pregnancy and Abortion.
- Haberland, N. and Rogow, D. (2015). Sexuality education: emerging trends in evidence and practice. *Journal of adolescent health*, 56(1), pp.S15-S21. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.08.013>
- Haggis, J., and M. Mullholland. (2014). “Rethinking Difference and Sex Education: From Cultural Inclusivity to Normative Diversity.” *Sex Education*
- Harper, G. W., Serrano, P. A., Bruce, D., and Bauermeister, J. A. (2016). The internet's multiple roles in facilitating the sexual orientation identity development of gay and bisexual male adolescents. *Am. J. Mens. Health* 10, 359–376. doi: 10.1177/1557988314566227

Hill, A. (2016). "How the UK halved its teenage pregnancy rate". The Guardian. <https://www.theguardian.com/society/2016/jul/18/how-uk-halved-teenage-pregnancy-rate-public-health-strategy>

IPPF. (2006). Framework for Comprehensive Sexuality Education: London

Jensen, B. & Schnack, K. (1994). The Action Competence Approach in Environmental Education, *Environmental Education Research*, <http://dx.doi.org/10.1080/1350462970030205>

Johnson, R., & Sendall, M. og Mccuaig, L.(2014). Primary schools and the delivery of relationships and sexuality education: The experience of Queensland teachers. *Sex Education*, 14.

Johnston, J. B., & Dill-Shackleford, K. (2020). Rape myth acceptance. In J. Bulck (Ed.), *The international encyclopedia of media psychology* (pp. 1-7).

Kim, J. L., & Wells, B. E. (2017). Assessing alcohol and sexual content on reality dating programs. *Psychology of Popular Media Culture*, 6(3), 237– 254. <https://doi.org/10.1037/ppm0000098>

Kirby, D. (2007). *Emerging Answers: Research Findings on Programs to Reduce Teen Pregnancy*. National Campaign to Prevent Teen Pregnancy. ISBN 978-1-58671- 070-5

Kontula, O. (2010). The evolution of sex education and students' sexual knowledge in Finland in the 2000s. *Sex Education*, 10(4), 373– 386. doi:10.1080/14681811.2010.515095

Kontula, O. (2000). Meriläinen H: Koulun seksuaalikasvatus 2000- luvun Suomessa (School Sexuality Education in Finland).

Kvalem, I. (2002). Understanding and changing adolescent contraceptive behaviour.

Unpublished Cand.Mag. thesis, University of Oslo, Oslo

Langaard, K. (2002). Psykososial hjelp til unge jenter i et flerkulturelt miljø: Et samarbeidsprosjekt mellom helsetjenesten ved Sogn Videregående skole og Nic Waals Institutt (Oslo, Nic Waals Institutt), 1–83.

Larsson, M., Eurenus, K., Westerling, R. and Tydén, T., 2006. Evaluation of a sexual education intervention among Swedish high school students. *Scandinavian Journal of Public Health*, 34(2), pp.124-131.

- Leirvik, O. (2004). The current debate about religious education and freedom of religion in Norway (Oslo, The Oslo Coalition on Freedom and Belief). Available online at: <http://folk.uio.no/leirvik/tekster/Leirvik0902.htm>
- Locker, S. (2001). *Sari Says: The real dirt on everything from sex to school*. HarperCollins: New York.
- Lottes, I. and Kontula, I. (2000). *New Views on Sexual Health: The Case of Finland*. Helsinki, Väestöliitto D37
- Mallett, P., & Herbe, D. (2011). Does knowledge about sexuality prevent adolescents from developing rape-supportive beliefs? *Journal of Sex Research*. doi:10.1080=00224491003794048
- Martin, K. A. & Torres, J. M. C. (2014). Where did I Come From? US Parents' and Preschool Children's Participation in Sexual Socialisation. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning*, 14(2), 174–190. DOI: 10.1080/14681811.2013.856291
- Matziou, V., Perdikaris, P., Petsios, K., Gymnopoulou, E., Galanis, P. and Brokalaki, H., 2009. Greek students' knowledge and sources of information regarding sex education. *International nursing review*, 56(3), pp.354-360
- Mepschen, P., Duyvendak, J., Wand Tonkens, E. (2010). Sexual politics, orientalism and multi-cultural citizenship in the Netherlands. *Sociology*. BSA Publications Ltd® Volume 44(5): 962–979 DOI: 10.1177/0038038510375740
- Milton, J. (2003). Primary school sex education programs: Views and experiences of teachers in four primary schools in Sydney, Australia. *Sex Education*, 3(3), 241-256.
- Naezer, M., E. Rommes, and W. Jansen. (2017). “Empowerment through Sex Education? Rethinking Paradoxical Policies.” *Sex Education* 17 (6): 712–728
- O'Sullivan, F., Sandra, B. & Koumari, M. (2019). Sexual and reproductive health education attitudes and experience in India: how much support is there for comprehensive sex education? Findings from an Internet survey, *Sex Education*, 145-161, DOI: 10.1080/14681811.2018.1506915
- Parker, P., Wellings, K., & Lazarus, J., V. (2009). Sexuality education in Europe: an overview of current policies, *Sex Education*, 9:3, 227-242, DOI: 10.1080/14681810903059060

- Pew Research Centre. (2018). Teens, social media & Technology 2018. Available at: <https://www.pewresearch.org/internet/2018/05/31/teens-social-media-technology-2018/>
- Rasmussen, M. L. (2012). "Pleasure/Desire, Sexularism and Sexuality Education." *Sex Education*. <https://doi.org/10.1080/14681811.2012.677204>
- Rideout, V., and Robb, M. B. (2019). *The Common Sense census: Media use by tweens and teens, 2019*. San Francisco, CA: Common Sense Media
- Rodenhizer, K. A. E., & Edwards, K. M. (2019). The Impacts of sexual media exposure on adolescent and emerging adults' dating and sexual violence attitudes and behaviors: a critical review of the literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(4), 439–452. <https://doi.org/10.1177/1524838017717745>.
- Roién, L. A., Graugaard, C., & Simovska, V. (2022). From Deviance to Diversity: Discourses and Problematisations in Fifty Years of Sexuality Education in Denmark *Sex Education*, 22(1), 68–83. <https://doi.org/10.1080/14681811.2021.1884060>
- Sauerteig, L., & Davidson, R. (2009). *Shaping Sexual Knowledge: A Cultural History of Sex Education in Twentieth Century Europe*. Routledge.
- Sanjakdar, F., L. Allen, M. L. Rasmussen, K. Quinlivan, A. Brömdal, and C. Aspin. (2015). "In Search of Critical Pedagogy in Sexuality Education: Visions, Imaginations, and Paradoxes." *Review of Education, Pedagogy and Cultural Studies* 37 (1): 53–70.
- Santrock, J. W. (2020). *A Topical Approach to LifeSpan Development* (10th ed.). New York: McGraw-Hill Education.
- Simovska, V. & McNamara, P. (2015). *Schools for Health and Sustainability: Insights from the Past, Present and for the Future*. DOI:10.1007/978-94-017-9171-7_1
- Skolenettet. (2002). *Hva Sier L97 om Opplæring i Samliv og Seksualitet?* Universitetet Oslo. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/15484/seksualitet.pdf?sequence=2>
- Skolverket. (2014). *Sex Education Gender equality, sexuality and human relationships in the Swedish Curricula*. Elanders Sverige AB, Available at: <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65bd27/1553966490106/pdf3580.pdf>

SNAE (Swedish National Agency for Education). (2011a). Curriculum for the Compulsory School, Preschool Class and the Leisure-Time Centre. Stockholm: Fritzes. 168 J. BENGTTSSON AND E. BOLANDER

SNAE (Swedish National Agency for Education). (2011b). Curriculum for the Upper Secondary School. Stockholm: Fritzes

SFS 2006:67. Act against Discrimination and Other Degrading Treatments of Children and Pupils. Swedish Code of Statutes

Svendsen, S. (2012). Elusive sex acts: Pleasure and politics in Norwegian sex education. *Sex Education*, 12(4), 397-410. (2012, September 1).

Sweden.se. (2022). The Swedish school system, Available at: <https://sweden.se/life/society/the-swedish-school-system>

Tupper, K. (2013). "Sex, Drugs and the Honour Roll: The Perennial Challenges of Addressing Moral Purity Issues in Schools". *Critical Public Health* doi:10.1080/09581596.2013.862517. S2CID 143931197.

Turnbull, T., Van Wersch, A., & Van Schaik, P. (2008). A review of parental involvement in sex education: The role for effective communication in British families. *Health Education Journal*, 67(3), 182-195.

UNESCO. (2009). International Guidelines on Sexuality Education: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281e.pdf>

United Nations Population Fund, 2014. Operational Guidance for Comprehensive Sexuality Education. *A Focus on Human Rights and Gender*, pp.1-76.)

Walker, J. L. (2001). A qualitative study of parents' experiences of providing sex education for their children: The implications for health education. *Health Education Journal*, 60(2), 132-146.

Wiefferink, C. et al. (2004). Outcomes of a systematically designed strategy for the implementation of sex education in Dutch secondary schools, *Health*. <https://doi.org/10.1093/her/cyg120>

World Health Organization. (2006). Defining sexual health, report of a technical consultation on sexual health. Geneva

World Health Organisation. (2010). Regional Office for Europe and German Federal Centre for Health Education (BZgA), Standards in sexuality education

World Health Organization. (2018). Regional Office for Europe, Sexuality education in Europe and Central Asia: state of the art and recent developments. An overview of 25 countries

Ανάβασις Εκπαιδευτικός Όμιλος, Μελέτη Περίπτωσης – Case Study, <http://www.anavasis.gr/blog/meleti-periptosis-case-study>

Βάζλα, Τ.Μ., 2019. Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στο σχολείο. Πτυχιακή Εργασία. Πανεπιστήμιο Πατρών

Δετοράκης Ι. (2007). *Οικογενειακός Προγραμματισμός – Αντισύλληψη – Σεξουαλική Διαφώτιση*, Αθήνα: Πατάκης

Δημητρίου, Χ., 2021. Διερεύνηση της σεξουαλικής συμπεριφοράς και των αναγκών των Ελλήνων εφήβων με στόχο την συν σχεδίαση της μεθόδου σεξουαλικής διαπαιδαγώγησής τους. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ινστιτούτο Ψυχικής και Σεξουαλικής Υγείας (χ.ε.) Δρ Θάνου Ασκητή. Διαθέσιμο στο: <http://www.askitis.gr/>

Τσέκος, Θ.Ν., (2017), Μεθοδολογία Εκπόνησης Επιστημονικής Εργασίας, Έρευνα και Συγγραφή, ΤΕΙ Πελοποννήσου